

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, ΓΝΩΣΗ, ΑΞΙΕΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Μπίλιου Ευφροσύνη

ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 128 Μεταπτυχιακού

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Μπάλλα Χλόη

ΕΠΟΠΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Τσούνα Παρασκευή, Κάλφας Βασίλης

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Πλάτωνος *Συμπόσιον*
ή περί έρωτος ηθικός
“Μορφή και Περιεχόμενο”**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

1. Εισαγωγήσελ. 3
2. Η ξεχωριστή μορφή κειμένου του Πλατωνικού *Συμποσίου*- Μορφή και Περιεχόμενο.....σελ. 6
 - α) Η αφηγηματική τεχνική του εγκιβωτισμού στο *Συμπόσιο*.σελ.14
3. Οι χαρακτήρες- ομιλητές του *Συμποσίου*.....σελ. 17
 - α)Φαίδρος β) Πausανίας γ) Ερυξίμαχος δ) Αριστοφάνης
 - ε)Αγάθωνας στ) Σωκράτης ζ) Αλκιβιάδης
4. Κυρίαρχος χαρακτήρας του *Συμποσίου* (υπό το βλέμμα του Γρηγόριου Βλαστού και της Martha Nussbaum).σελ. 29
5. Η ταύτιση του Σωκράτη με το θεό Έρωτα.....σελ. 32
6. Η αξία της διδασκαλίας.....σελ. 34
7. Η σχέση δασκάλου – μαθητή (εραστή - ερώμενου) στη σκέψη του Πλάτωνασελ. 39
8. Διοτίμα: Η γυναικεία φύση της.....σελ. 44
9. Βιβλιογραφία.....σελ.47

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα πλαίσια ολοκλήρωσης του κύκλου σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος « Φιλοσοφία, Γνώση, Αξίες & Κοινωνία» και με γνώμονα την κατεύθυνση Αρχαίας & Βυζαντινής Φιλοσοφίας αποφάσισα στη συγκεκριμένη Διπλωματική Εργασία ν' ασχοληθώ με ένα από τα κυριότερα έργα του Πλάτωνα, το *Συμπόσιο*, το οποίο με γοήτευσε απ' την πρώτη στιγμή λόγω του πλούσιου ενδιαφέροντός του από πλευράς μορφής και περιεχομένου. Έτσι λοιπόν, μαζί με την υπεύθυνη καθηγήτρια κα Μπάλλα Χλόη, την οποία οφείλω να ευχαριστήσω θερμά για την πολύτιμη καθοδήγησή της, αποφασίσαμε ο τίτλος της συγκεκριμένης εργασίας να οριστεί ως «Μορφή & Περιεχόμενο στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα».

Μελετώντας τα πλατωνικά κείμενα στο σύνολό τους παρατηρούμε ότι το *Συμπόσιο* αποτελεί ένα απ' τα πιο πολυσυζητημένα έργα του Πλάτωνα καθώς εμπεριέχει έναν πλούτο ζητημάτων της εποχής που προσελκύουν το ενδιαφέρον για έρευνα. Η συγγραφή του χρονολογείται περί τα 385 π.Χ κι αποτελεί ένα έργο μιας περιόδου της ζωής του Πλάτωνα θεμελιώδους σημασίας για την εξέλιξη της σκέψης του. Εκείνη την εποχή ο Πλάτων μετρούσε τα 43 χρόνια της ζωής του και ήταν η περίοδος που είχε μόλις επιστρέψει από την περιπλάνησή του στις Συρακούσες και είχε ήδη ιδρύσει την Ακαδημία του. Άλλωστε δεν μπορούμε να μην επισημάνουμε εκείνη την εποχή έως και το 367 π. Χ ως την παραγωγικότερη και κυρίως ωριμότερη του Πλάτωνα αφού γνωρίζουμε ότι έγραψε μερικά απ' τα πιο σημαντικά έργα του όπως *Φαίδων*, *Φαίδρο*, *Πολιτεία*, *Παρμενίδα*.

Το *Συμπόσιο* ανήκει στην περίοδο των «μέσων διαλόγων», τη νέα γενιά Πλατωνικών διαλόγων όπου ο Πλάτωνας πειραματίζεται με πιο λογοτεχνικές μορφές διαλόγων¹, γεγονός που θα μας απασχολήσει καθόσον το συγκεκριμένο έργο ξεχωρίζει για την ιδιαίτερη μορφή του. Όλο το έργο κατανέμεται σε τρία χρονολογικά επίπεδα όπως επιβεβαιώνεται και στην εισαγωγή του Ι. Συκουτρή². Στο πρώτο επίπεδο έχουμε το συμπόσιο του Αγάθωνος που περιγράφεται στο έργο και χρονολογείται το 416 π.Χ, στο δεύτερο ακολουθεί η διήγησή του περί το 400 π.Χ και τέλος στο τρίτο έχουμε τη συγγραφή του περί το 385 π.Χ. Αυτή η κατανομή σε τρία χρονολογικά επίπεδα θα μας απασχολήσει καθώς βρισκόμαστε σε μια εποχή όπου η Αθήνα βιώνει σημαντικές για

¹ Kahn Ch., «Did Plato write Socratic Dialogues?», *The Classical Quarterly* 31, 1981 (σελ. 305-320).

Ο Kahn προτείνει μια νέα χρονολόγηση των Πλατωνικών Διαλόγων κατατάσσοντας τα έργα του Πλάτωνα σε 4 κατηγορίες: πρώιμοι, προ- μέσοι, μέσοι και μετά- μέσοι διάλογοι σύμφωνα με ιστορικά αλλά και μορφολογικά στοιχεία των διαλόγων.

² Συκουτρή Ι. *Πλάτωνος Συμπόσιον*, Εστία, 1943 (εισαγωγή).

την ιστορική της εξέλιξη στιγμές και τα ίδια τα πρόσωπα και τα γεγονότα της εποχής γίνονται αντικείμενο σχολιασμού και προβληματισμού στο έργο του Πλάτωνα. Ο Πλάτωνας επιλέγει να μας περιγράψει την Αθήνα του 416 π.Χ καθώς είχε βγει νικήτρια απ' τον Αρχιδάμειο πόλεμο και η πόλη ζούσε στιγμές δόξας και ακμής. Αμφιλεγόμενο σημείο είναι ο χρόνος συγγραφής του έργου. Είναι η εποχή που η πόλη βιώνει την απόλυτη καταστροφή μετά το τέλος του πελοποννησιακού πολέμου. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι την εποχή της συγγραφής όλα τα πρόσωπα που επιλέγει ο Πλάτωνας να πάρουν θέση στο διάλογό του είναι νεκρά. Ωστόσο θα ζωντανέψουν για να επιτύχει την αποκατάσταση της μνήμης του μεγάλου φιλοσόφου και δασκάλου του Σωκράτη 14 χρόνια περίπου μετά την καταδίκη του σε θάνατο αλλά και την έμμεση κατηγορία των ενόχων της καταδίκης του αλλά και της καταστροφής της “μεγάλης” Αθήνας.

Ξεκινώντας απ' την ίδια την τιτλοφόρηση του έργου *Συμπόσιο* μπορούμε να αντιληφθούμε το θεατρικό σκηνικό γύρω απ' το οποίο κινείται ο διάλογος. Άλλωστε τα συμπόσια³ αποτελούσαν σύνηθες φαινόμενο κοινωνικής δικτύωσης- ψυχαγωγίας της υψηλής κοινωνίας του 4ου- 5ου αιώνα και ακολουθούσαν συγκεκριμένες διαδικασίες. Αυτή η «εναλλακτική κοινωνία»⁴ θα αποτελέσει πηγή έμπνευσης. Έπειτα οι εκπρόσωποί της, τα γνωστά πρόσωπα με το ήθος και τον τρόπο σκέψης που ενσαρκώνουν, χρησιμοποιούνται από τον Πλάτωνα και γίνονται η δίοδος για να παρουσιαστεί αυτή η εποχή στην κλασική Αθήνα που περιτριγυρίζεται από ένταση σ' όλο το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της.

Ο Πλάτωνας, λοιπόν, δημιουργεί ένα διάλογο και παρουσιάζει το συμπόσιο που παραθέτει ο Αγάθωνας, γνωστός για την εποχή τραγικός ποιητής, ο οποίος διοργανώνει το περιγραφόμενο συμπόσιο στο σπίτι του για τον εορτασμό των επινικίων του στον αγώνα ποίησης στα Λήνια το 416 π.Χ. Εκεί οι καλεσμένοι, εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής, υπό την επήρεια του κρασιού και του θεού Διονύσου αποφασίζουν και προσπαθούν να προσεγγίσουν το ζήτημα του Έρωτα. Έτσι ο έρωτας γίνεται αφορμή για να συζητηθούν και να διερευνηθούν πολλά προβλήματα της εποχής. Θέματα όπως η παιδευαστία, η ομοφυλοφιλία, η διδασκαλία και ο ρόλος του δασκάλου, η έννοια και η ουσία της φιλοσοφίας, ο ρόλος του φιλοσόφου στα πλαίσια απόκτησης της γνώσης, κάνουν τη εμφάνισή τους μέσα από ένα θεωρητικά απλό για μια κουβέντα θέμα-τον έρωτα, το οποίο ωστόσο θα αποδειχθεί ιδιαίτερα πολύπλοκο και δύσκολο. Ο Πλάτωνας,

³ Συμπόσιο, το (συμπίνω) ως και νυν, συμπόσιον, ευωχία, συνδιασκέδαση, οι αποτελούντες το συμπόσιο- οι συμπόται. Σταματάκος Ι. *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Δεδεμάδης, 2006.

⁴ Ο Hunter αναφέρει τον χαρακτηρισμό «εναλλακτική κοινωνία» θέλοντας να τονίσει το πλαίσιο της εποχής στο οποίο αναφέρεται ο Πλάτωνας. Επιπρόσθετα παρουσιάζει κι επιπλέον πληροφορίες σχετικά με τα συμπόσια για τα οποία μπορούμε να πάρουμε σύντομες αλλά χρήσιμες πληροφορίες κι απ τον Ι. Συκουτρή. Hunter R., «*Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*», μτφ Κουκουζίκα Δ., ΙΝΣ 2004.

λοιπόν, επιλέγει μ' έναν περίτεχνο τρόπο να μας προβληματίσει σε σχέση με τα παραπάνω θέματα. Έχοντας ως γνώμονα θα λέγαμε, την οικεία για όλους μας έννοια του Έρωτα ο Σωκράτης στέφεται από τον μαθητή του ως εξέχουσα μορφή όχι μόνο του διαλόγου, αλλά μιας εποχής που η διαφθορά της τελικά οδηγεί στο θάνατο έναν αληθινό δάσκαλο που προσέφερε στην γνώση. Η άδικη κατηγορία και καταδίκη του Σωκράτη για διαφθορά των νέων ακολουθεί το έργο του Πλάτωνα και στη συγκεκριμένη περίπτωση του *Συμποσίου* μοιάζει να τον εξυμνεί.

Ειδικότερα, αυτό που θα μας απασχολήσει στη συγκεκριμένη εργασία στα πλαίσια της μορφής είναι αρχικά η ξεχωριστή μορφή κειμένου του *Συμποσίου* δηλαδή η επιλογή του Πλάτωνα να γράφει διαλόγους. Θα εξετάσουμε πώς το Συμπόσιο εναρμονίζεται μ' αυτή του την επιλογή και τη συγκεκριμένη μορφή διαλόγου και τι θα έχανε ίσως το έργο αν δεν περιελάμβανε διάλογο ; Επιπρόσθετα θα προσεγγίσουμε την παραδοχή ότι η επιλογή των χαρακτήρων μπορεί να αποτελεί μέρος ενός «σχεδίου» αυτού του διαλόγου για την τελική έκβασή του στα πλαίσια της νέας μορφής και γενιάς πιο λογοτεχνικών μορφών διαλόγων που έγραφε τη συγκεκριμένη περίοδο ο Πλάτωνας.

Στη συνέχεια, στο πλαίσιο του περιεχομένου θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε σύντομα τους χαρακτήρες του *Συμποσίου* θέλοντας να δείξουμε τη συνειδητή επιλογή του Πλάτωνα για τα συγκεκριμένα πρόσωπα (π.χ Αλκιβιάδης, Αριστοφάνης) και το ρόλο τους σε συνδυασμό με την επιλογή τους στα πλαίσια του προαναφερθέντος «σχεδίου» νέας μορφής. Απ' τη μια πώς και για ποιό λόγο ο Σωκράτης θα ταυτιστεί με την έννοια του έρωτα (τον ίδιο τον έρωτα όπως παρουσιάζεται στο *Συμπόσιο*) και γίνεται η τιμώμενη προσωπικότητα του διαλόγου κι απ' την άλλη γιατί η Διοτίμα επιλέγεται να είναι γυναίκα; Ποιά στοιχεία συγκεντρώνουμε για την σχέση δασκάλου- μαθητή στη σκέψη του Πλάτωνα όπως παρουσιάζεται κυρίως μέσα από το λόγο του Αλκιβιάδη και αν ο έρωτας και συνεπώς η σχέση αυτή εραστή και ερώμενου είναι συμμετρική; Όλα αυτά υπό την σκέψη της ανάγκης της αληθινής γνώσης ως μέρος απόκτησης της ευδαιμονίας του ατόμου που είναι κύριο μέλημα του Πλάτωνα στην πορεία των έργων του αλλά και του ρόλου της φιλοσοφίας και του φιλοσόφου σ' αυτή τη γνώση σε μια εποχή που η ρητορική ανθίζει και υπονομεύει την αληθινή γνώση.

2. Η ΞΕΧΩΡΙΣΤΗ ΜΟΡΦΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ - ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ.

Η ανάλυση από πλευράς περιεχομένου των κειμένων αρχαίας φιλοσοφίας και ιδιαίτερα των κειμένων του Πλάτωνα αποτελούσε πάντοτε αντικείμενο έρευνας πολλών μελετητών. Ποικίλες αναλύσεις και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις δίνουν κάθε φορά, ακόμη και σήμερα το έναυσμα για νέα μελέτη. Ωστόσο, μία αξιοπρόσεκτη πλευρά των κειμένων, η οποία στο παρελθόν δεν έτυχε εκτενούς ενασχόλησης απ' τους μελετητές, καθώς αφιέρωναν το ενδιαφέρον τους στο κομμάτι του περιεχομένου, είναι αυτή της μορφής τους. Έτσι παρατηρούμε ότι τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μια «*στροφή προς τη μορφή*⁵» των Πλατωνικών διαλόγων καθώς έχει αρχίσει ν' απασχολεί τους μελετητές καθόσον μέσα απ' αυτή τη *στροφή* δίνεται τις περισσότερες φορές νέα πνοή και ενδιαφέρον ακόμη και στα ήδη πολυμελετημένα κείμενα.

Η μορφή των κειμένων και συγκεκριμένα των έργων- διαλόγων του Πλάτωνα γίνεται στόχος έρευνας του πλαισίου ενδιαφέροντος της συγκεκριμένης εργασίας. Η επιλογή του Πλάτωνα να γράφει ως επί το πλείστον διαλόγους θέτει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη μας αναζήτηση για τη μορφή των γραπτών του. Η ιδιάζουσα αυτή μορφή του Πλατωνικού διαλόγου κεντρίζει το ενδιαφέρον μας καθώς για τον ίδιο τον Πλάτωνα η λογοτεχνική αξία που μπορεί να αποκτήσει ένα κείμενο, όπως και το *Συμπόσιο*, δεν μπορεί να τον οδηγήσει στην παραδοσιακή του επιδίωξη και στόχο εάν δεν υπηρετεί παράλληλα και τη φιλοσοφική της αποστολή που θα επισημάνουμε ότι είναι ο φιλοσοφικός προβληματισμός.

Παρατηρούμε λοιπόν τον Πλάτωνα να γράφει φιλοσοφία σε λογοτεχνική μορφή για φιλοσοφικούς λόγους δικαιολογώντας αυτή την άποψη με την χαρακτηριστική αναφορά του Frede:

«Ο Πλάτων θεωρεί ότι η σπουδαία λογοτεχνία δεν μπορεί να πραγματώσει τις παραδοσιακές επιδιώξεις της αν δεν γίνει φιλοσοφική, ή ότι η φιλοσοφική γραφή, τουλάχιστον η φιλοσοφική γραφή στην οποία επιδίδεται ο ίδιος, δεν υπηρετεί τη φιλοσοφική της αποστολή εάν δεν είναι κατεξοχήν λογοτεχνική. Προφανώς, για τον Πλάτωνα ισχύουν και τα δύο. Μια τέτοια διαπίστωση, βεβαίως είναι πολύ αόριστη και πολύ ασαφής για να έχει κάποια χρησιμότητα για αυτό και στη συνέχεια θα επικεντρωθώ σ' έναν συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο η φιλοσοφία και η λογοτεχνική μορφή εμφανίζονται, κατά τη γνώμη μου, αδιάρρηκτα δεμένες στους διαλόγους. Να ποιά είναι επιγραμματικά, η ιδέα μου: Ο Πλάτων έχει συγκεκριμένες απόψεις για την αξία και το κύρος των φιλοσοφικών θέσεων και των φιλοσοφικών επιχειρημάτων' από αυτές απορρέει η πεποίθησή του ότι ο μόνος συνεπής τρόπος για να διατυπωθούν γραπτά τέτοιου είδους απόψεις και επιχειρήματα είναι με τη μορφή φανταστικού διαλόγου,

⁵ Χαρακτηρισμός που δίνει ο Κάλφας στο κείμενο του *Ο Πλατωνικός διάλογος* που διαβάστηκε σε εκδήλωση του περιοδικού Φιλολόγος το 2005 αλλά και σε διάλεξή του στο Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοιν. Σπουδών Πανεπιστημίου Κρήτης το 2011.

ακριβέστερα μάλιστα με τη μορφή του συγκεκριμένου είδους δραματικού διαλόγου στον οποίο επιδίδεται»⁶.

Μέσα από αυτό το συνδυασμό φιλοσοφικού και λογοτεχνικού περιεχομένου ο διάλογος γίνεται η δίοδος για να περάσουμε στο ενδιαφέρον που έχει η μορφή γενικά του εκάστοτε διαλόγου. Άλλωστε αν απομονώσουμε την αναφορά του Πλάτωνα στον *Θεαίτητο*⁷ ότι η φιλοσοφία είναι ένας διάλογος της ψυχής με τον εαυτό της, τότε αναπόφευκτα η επιλογή του διαλόγου ως μέσο διαφώτισης μας γύρω από ποικίλα ζητήματα που απαιτούν διερεύνηση, προβληματισμό και γνώση αποδεικνύεται η πιο ικανή στη σκέψη του. Ως γενική οπτική ο Πλάτωνας γράφει και επιδιώκει απ' τη συγκεκριμένη μορφή που επιλέγει να μην αποκαλύπτει αν το επιχείρημα ή τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται τα ενστερνίζεται ή όχι⁸. Όμως δεν μπορούμε να περιοριστούμε μόνο σε αυτό. Η δυνατότητα που χαρίζει ο διάλογος για συνεχείς ερωταποκρίσεις μπορεί να δώσει ώθηση σε πολύ πιο σημαντικές κινήσεις και σκέψεις γύρω απ' τη θεματολογία. Συνεπώς κι ίδιος ο Πλάτωνας δεν θα ήθελε να περιοριστεί στο διάλογο μόνο για να “κρύψει” και να μην στοχοποιήσει την προσωπική του θέση.

Αδιαμφισβήτητα το θέμα της μορφής σε συνδυασμό με το περιεχόμενο αποτελεί πρόκληση για όσους ασχολούνται με το αντικείμενο καθότι οι διάλογοι του Πλάτωνα, ένας απ' τους οποίους είναι κι αυτός που μελετάμε, το *Συμπόσιο*, αποκτούν νέα τροπή όσον αφορά στη φιλοσοφική τους άποψη, αφού μας καλούν να σκεφτούμε πώς γεγονός που θα προσπαθήσουμε να επιβεβαιώσουμε και στο ίδιο το *Συμπόσιο*. Άλλωστε αυτός ο ιδιαίτερα πλούσιος από περιεχόμενο διάλογος δεν θα μπορούσε να μην ακολουθεί την παραπάνω θέση.

Το *Συμπόσιο* εμφανίζεται ως ένα έργο τέχνης από λογοτεχνική πλευρά δημιουργώντας πολλές διαφορετικές οπτικές. Ένα κείμενο που η λογοτεχνική του σκοπιμότητα μέσω του αφηγηματικού τρόπου που έχει επιλέξει ο Πλάτωνας δεν καταφέρνει να επισκιαστεί από την ασάφεια γύρω απ' τον δραματικό χρόνο του συμποσίου του Αγάθωνα⁹. Ο διάλογος και οι πειραματισμοί του Πλάτωνα γύρω από αυτόν τον τρόπο γραφής και εξιστόρησης των γεγονότων αυτομάτως τον ενοχοποιούν για μία μη αληθινή-πλαστή αφήγηση. Όμως, έστω κι αν ο διάλογος ως είδος γραφής προϊδεάζει μια μυθοπλαστική κατάσταση, εντούτοις θεωρώ πως ο Πλάτωνας δεν

⁶ Frede Michael, *Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία- Όψεις της Ιστορίας και της ιστοριογραφίας της*, επιμέλεια Μπάλλα Χλόη, Εκκρεμές, 2008 (σελ. 160).

⁷ *Θεαίτητος* 190c

⁸ *Το πλέον σημαντικό στοιχείο είναι ξεκάθαρα ότι ο διάλογος, σε αντίθεση με την πραγματεία, αποτελεί έργο μυθοπλασίας με χαρακτήρες που έχουν δημιουργηθεί εντός της μυθοπλασίας προκειμένου να αναπτύξουν ένα επιχείρημα. Συνήθως δεν χρεώνουμε στο συγγραφέα μιας μυθοπλασίας τις απόψεις και τα επιχειρήματα που εκφράζουν οι χαρακτήρες μέσα στη μυθοπλασία. Τον αντιμετωπίζουμε ένα μόνο αν ο ίδιος δείχνει με κάποιο τρόπο πρόθυμος να αναλάβει την ευθύνη για τους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται στη μυθοπλασία, ή τουλάχιστον για κάποια από αυτά..*

Frede Michael, *Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία- Όψεις της Ιστορίας και της ιστοριογραφίας της*, επιμέλεια Μπάλλα Χλόη, Εκκρεμές, 2008 (σελ.164).

⁹ *Το κύριο μέρος του Συμποσίου, όπως και του Παρμενίδη, είναι συστηματικά σε πλάγιο λόγο ή, ορθότερα, η αφήγηση είναι σε πλάγιο λόγο, δηλαδή: “και τότε (ο Αριστόδημος είπε ότι) ο Σωκράτης είπε,” ενώ οι ίδιοι οι λόγοι είναι σε ευθύ’ πρόκειται για έναν τρόπο παρουσίασης που δεν μας επιτρέπει να ξεχνάμε ποτέ ότι δεν μας προσφέρεται άμεση πρόσβαση σε μια “αληθινή εξιστόρηση” του “τι έγινε πραγματικά” στο σπίτι του Αγάθωνα. Επιπλέον, τόσο ο Αριστόδημος όσο κι ο Απολλόδωρος διαθέτουν ατελή μνήμη και ασκούν μια επιλεκτικότητα που δεν μπορούμε να ελέγξουμε, κρίνοντας απ’ όσα μαθαίνουμε απ’ τον Απολλόδωρο δεν θα στηριζόμασταν απαραίτητα στην κρίση του για το τι ήταν “αξιομνημόνευτο”, ενώ ο Αριστόδημος αποκοιμείται ακριβώς τη στιγμή που τα πράγματα αρχίζουν να αποκτούν ενδιαφέρον.* Hunter Richard, *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 29).

προβληματίζεται γι' αυτό το γεγονός καθώς αυτό που τον ενδιαφέρει είναι ο φιλοσοφικός προβληματισμός και η συμβολή του στη γνώση έστω κι αν γίνεται με τον παραπάνω τρόπο. Ένα σημείο που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε στο συγκεκριμένο σημείο είναι η σχέση που παρατηρούμε να έχει ο Πλάτωνας με τον δημόσιο και τον ιδιωτικό βίο μέσα απ' την επιλογή του να γράφει διαλόγους με ιδιάζουσα μορφή¹⁰.

Αναπόφευκτα αυτό το καλοστημένο έργο τέχνης δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι δημιουργήθηκε υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες μόνο για να υπηρετήσει το πλούσιο περιεχόμενό του, ως απλό πλούσιο λογοτεχνικό κείμενο. Αντιθέτως θα παρατηρήσουμε ότι, παρόλο που ο αναγνώστης εντυπωσιάζεται απ' την λογοτεχνική του μορφή και γενικά απ την ξεχωριστή του μορφή, σε σχέση πάντοτε με τους άλλους διαλόγους και τα κείμενα του Πλάτωνα, αυτό που στοχεύει ο Πλάτωνας με την παραπάνω του ενέργεια (με τη δημιουργία δηλαδή ενός τέτοιου διαλόγου, θα δούμε συγκεκριμένα παρακάτω σε τι έγκειται η έκφραση *τέτοιου*) είναι θα λέγαμε περισσότερο προβληματισμός φιλοσοφικού περιεχομένου παρά ο λογοτεχνικός εντυπωσιασμός. Η συγκεκριμένη μορφή μέσα απ' το σκηνικό του δράματος δημιουργείται για να προβληθεί κάθε φορά ένα συγκεκριμένο κεντρικό ερώτημα που στην περίπτωση του *Συμπόσιου* είναι η φύση του έρωτα μέσα απ' το οποίο θα αναδυθούν περαιτέρω θέματα με σημαντικότερο την αξία της διδασκαλίας και του διδασκάλου στην πρόοδο της γνώσης.

Ειδικότερα λοιπόν το *Συμπόσιο*, ένας διάλογος όχι με την παραδοσιακή διαλεκτική του μορφή, όπως συνήθιζε ο Πλάτωνας -με πρωταγωνιστή του το Σωκράτη- το βασικό του ομιλητή, αλλά με μερικούς μακροσκελείς λόγους των ομιλητών, απ' την πρώτη του κιόλας ανάγνωση προκαλεί ερωτήματα, πόσο μάλλον ενδιαφέρον. Τα ερωτήματα αυτά αρχικά σχετίζονται με την αληθοφάνεια του διαλόγου που όπως προαναφέρθηκε η επιλογή και αυτή καθαυτή του διαλόγου δίνει στόχο για προϊόν μυθοπλασίας και κατ' επέκταση για τα επιχειρήματα του Πλάτωνα. Είναι ή όχι τα επιχειρήματα οι σκέψεις του Πλάτωνα; Βεβαίως το διαλογικό τέχνασμα του Πλάτωνα τον βοηθάει να κρύβει καλά τη δική του θέση καθώς αν έγραφε ένα απλό πεζό κείμενο παρουσιάζοντας κάποια επιχειρήματα και καταλήγοντας στο πιο ισχυρό, αυτομάτως θα επωμιζόταν ο συγγραφέας του το βάρος του ισχυρού επιχειρήματος ως προσωπική θέση. Όμως η επιλογή πολλών ομιλητών, σχεδόν πάντα γνωστών στην αθηναϊκή κοινωνία και με το βάρος του τρόπου σκέψης του καθενός, είτε σε σύντομες ερωταπαντήσεις είτε σε μακροσκελείς λόγους όπως στο *Συμπόσιο*, δεν δείχνουν ξεκάθαρα ποιός κρύβεται πίσω από το εκάστοτε επιχείρημα. Είναι ο Πλάτωνας που το υποστηρίζει ή όχι¹¹; Κι έτσι εντείνεται το ενδιαφέρον αλλά κυρίως γενικεύεται ο φιλοσοφικός προβληματισμός.

Ο Πλάτων γράφει με έναν τρόπο που δεν αποκαλύπτει από τη μορφή και μόνο των γραπτών του, αν υιοθετεί ή όχι ένα επιχείρημα. Για να αποφανθούμε κατά πόσο ο Πλάτων υιοθετεί ένα επιχείρημα, απαιτείται να αναζητήσουμε ενδείξεις, που ίσως μας προσφέρει ο ίδιος ο διάλογος- ίσως και όχι. Για να το θέσω διαφορετικά, ο πλατωνικός διάλογος έχει

¹⁰ Γι' αυτή τη σχέση του Πλάτωνα με τον ιδιωτικό και δημόσιο βίο που διαφαίνεται και μέσα απ' την επιλογή του να γράφει διαλόγους με τη αυτή τη μορφή, με συγκεκριμένους συνομιλητές και σε συγκεκριμένους τόπους βλέπε : Μπάλλα Χλόη "Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής" στο *Ιδίος εν κοινω σταλείς: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*, επιμ. Α. Αθανασάκη., Τ. Νικολαΐδης και Δ. Σπαθάρας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο- υπό έκδοση.

¹¹ Kahn H Charles, "Did Plato write Socratic Dialogues?", *The Classical Quarterly* 31, 1981, (σελ. 305-320).

τέτοια μορφή ώστε απλώς και μόνο το γεγονός ότι ένα επιχείρημα αναπτύσσεται μέσα στο διάλογο δεν σημαίνει απαραίτητα ότι υιοθετείται από τον Πλάτωνα. Προκειμένου να αποφανθούμε περί αυτού θα πρέπει να αξιολογήσουμε έμμεσες μαρτυρίες, όσα γνωρίζουμε για τις απόψεις του Πλάτωνα, ενδείξεις που μας παρέχουν οι διάλογοι. Κάτι τέτοιο όμως, όπως ξέρουμε, μπορεί να αποδειχτεί εξαιρετικά δύσκολο.¹² Θα μπορούσαμε να δούμε το κείμενο ως ένα διάλογο μέσα σ' ένα διάλογο, μιας και η τεχνική του εγκιβωτισμού που χρησιμοποιείται ολοφάνερα μας το επιτρέπει, αλλά και να ξεχωρίσουμε πολλές τακτικές μορφές του Πλάτωνα που υπηρετούν ένα φιλοσοφικό σκοπό και κατά τη γνώμη μου τον επιτυγχάνουν.

Συγκεκριμένα στο *Συμπόσιο* ο Πλάτωνας επιλέγει να παρουσιάσει τη συζήτηση κάποιων κορυφαίων και γνωστών, όπως ποαναφέραμε, προσωπικοτήτων της εποχής οι οποίοι παρευρίσκονται σ' ένα συμπόσιο. Η μορφή που έχει αυτή η συζήτηση όμως αξίζει την προσοχή μας καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση η κουβέντα, όπως προαναφέρθηκε, δεν έχει τη συνηθισμένη για εμάς (που έχουμε τη δυνατότητα επισκόπησης του συνόλου των έργων του Πλάτωνα¹³) παρουσίαση. Οι συχνές μικρές ερωταπαντήσεις άλλων διαλόγων του Πλάτωνα, όπως προείπαμε, έχουν δώσει τη θέση τους σε μερικούς μακροσκελείς λόγους. Σ' αυτούς λοιπόν τους λόγους όχι μόνο το γεγονός ότι είναι μακροσκελείς αλλά και η συγκεκριμένη θέση και σειρά του καθενός μέσα στο σύνολο του διαλόγου φαίνεται ότι συμβάλλουν στον τελικό σκοπό του Πλάτωνα. Έτσι ο κάθε χαρακτήρας που συνειδητά επιλέγει ο Πλάτωνας, και η θέση που τον τοποθετεί μέσα στο διάλογο αποτελούν μια ξεχωριστή μορφή κειμένου. Σ' αυτή την ξεχωριστή μορφή η κάθε κίνηση του διαλόγου φαίνεται να εξυπηρετεί την επόμενη και να προϋποθέτει την προηγούμενη. Αυτή η στοχευόμενη εξελικτική πορεία βοηθάει τον Πλάτωνα να επιτύχει έντονη θεατρικότητα χωρίς να είναι το κείμενό του θεατρικό έργο, αλλά κυρίως να δώσει το φιλοσοφικό μήνυμα για φιλοσοφικού περιεχομένου προβληματισμό που είναι άλλωστε και το βασικό μέλημά του. Άλλωστε μέσα από τους διαλόγους του συνεπώς κι απ' το *Συμπόσιο* καλούμαστε να σκεφτούμε πώς οι διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες, επιλογές και πορείες του βίου επηρεάζουν τελικά τη διάθεση του κάθε συνομιλητή να ανταποκριθεί στην επιδιωκόμενη καθοδήγηση¹⁴.

Η επιλογή τώρα του διαλόγου στο πλαίσιο της μορφής, έρχεται από μόνη της να χαρίσει αμεσότητα και ζωντάνια απ' τη λογοτεχνική της πλευρά. Το *Συμπόσιο* είναι ένα λογοτεχνικό μνημείο, δομημένο αξιοθαύμαστα και επιδέξια που συνδυάζει με τέχνη θέματα φιλοσοφικά και σύμβολα μυθικά. Ο Πλάτωνας θα χρησιμοποιήσει μια εξαιρετικά θεσπέσια μορφή κειμένου- αυτόν τον καλοσχηματισμένο και αξιοζήλευτο διάλογο που θα βοηθήσει στον τελικό σκοπό του που είναι ο εγκωμιασμός του Σωκράτη και η παρουσίασή του ως πρότυπο φιλοσόφου όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Haddot

«Στο τέλος του Συμποσίου, συνοδευόμενος από μια αυλητρίδα, μεθυσμένος και ανθοστεφής, καταφθάνει ο Αλκιβιάδης ο οποίος και θα πλέξει ένα μακροσκελές εγκώμιο

¹² Frede Michael, *Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία- Όψεις της Ιστορίας και της ιστοριογραφίας της*, επιμέλεια Μπάλλα Χλόη, Εκκρεμές, 2008 (σελ.162).

¹³ Kahn H. Charles, "Plato's Charmides and the Proleptic Reading of the Socratic Dialogues", *Journal Philosophy* 85, 1988.

¹⁴ Μπάλλα Χλόη "Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής" στο *Ιδίος εν κοινω σταλείς: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*, επιμ. Λ. Αθανασάκη, Τ. Νικολαΐδης και Δ. Σπαθάρας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο- υπό έκδοση.

για τον Σωκράτη μιλώντας λεπτομερώς για όλες τις πλευρές της προσωπικότητάς του. Στις τελευταίες δε γραμμές του έργου ο Σωκράτης ενώ έχει πει περισσότερο από όλους, μόνο αυτός παραμένει νηφάλιος και γαλήνιος ανάμεσα στους συνδαιτυμόνες του, που τους έχει πάρει όλους ο ύπνος¹⁵. Έπειτα θέλοντας να δώσει μεγαλύτερη έμφαση συνεχίζει παραθέτοντας ένα χωρίο απ' το τέλος του διαλόγου¹⁶ σχολιάζοντας ότι: Ένα τέτοιο τέλος διαλόγου κάνει τους ποιητές να ονειρεύονται. Πάει ο νους στους στίχους του Χέλντερλιν για τον σοφό που ξέρει να αντέχει την ένταση της ευτυχίας που χαρίζει ο Θεός¹⁷.

Όμως ο λόγος που ο Πλάτωνας επιλέγει το διάλογο σίγουρα δεν θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι είναι αυτή καθαυτή η λογοτεχνικότητα που θα προσφέρει. Είμαστε σχεδόν σίγουροι, ως μετέπειτα αναγνώστες, ότι ο διάλογος επιλέγεται γιατί αν δεν υπήρχε θα χανόταν η ουσία της παρουσίασης διαφόρων απόψεων με διάφορα επιχειρήματα που θα καταφέρουν να προβληματίσουν τον αναγνώστη. Φαίνεται να είναι ο καλύτερος τρόπος για να καταφέρει να χαρίσει στον αναγνώστη διάφορες οπτικές ενός επιχειρήματος που στο τέλος θα επιτύχουν του σκοπού του Πλάτωνα που είναι να θέσουν εν ενεργεία τη σκέψη του αναγνώστη και να διαφανεί η εξέχουσα προσωπικότητα και συνάμα άποψη του διαλόγου. Και φυσικά δεν μπορούμε να παραλείψουμε το γεγονός ότι ο Πλάτωνας γράφει αυτή τη φορά, και γράφει με το συγκεκριμένο τρόπο γιατί τον ενδιαφέρουν οι αναγνώστες του. Παρόλο που τα έργα του προορίζονταν για προφορική διδασκαλία παρατηρούμε ότι εδώ δεν απαξιώνονται οι αναγνώστες των γραπτών κειμένων. Αυτοί οι αναγνώστες μέσα από την επιλογή της μορφής του διαλόγου θα μπορέσουν, αν θα μπορούσαμε να πούμε, να γίνουν οι συμμετέχοντες σε μια συζήτηση όπου θα παρουσιαστούν ποικίλες απόψεις. Ωστόσο, αν και το μειονέκτημα της γραπτής παρουσίασης για μη αναστρέψιμη άποψη δεν μπορεί να αποφευχθεί, ο Πλάτωνας εν μέρει επιτυγχάνει ενός είδους αναστρεψιμότητα με τις ανατροπές και τις αντιρρήσεις στις διαφορετικές απόψεις των ομιλητών του διαλόγου. Έτσι ακόμη και η ανοδική πορεία προς την κορύφωση μιας προφορικής κουβέντας γίνεται αξιόπαινα και στο γραπτό αυτό κείμενο του Πλάτωνα με τον διάλογο.

Αυτό που θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι το γραπτό κείμενο, του οποίου ο Πλάτωνας δεν ήταν ένθερμος υποστηρικτής λόγω της ζωντανίας της προφορικής διδασκαλίας, δεν μπορεί να αναστείλει το γεγονός ότι κι ένα σωστά δομημένο γραπτό κείμενο, όπως το *Συμπόσιο*, καταφέρνει επάξια να χαρίσει τον προβληματισμό και να γίνει αντικείμενο μελέτης και έρευνας πολλών αναγνωστών. Αναφέρω πολλών αναγνωστών εννοώντας από πολλά κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά επίπεδα με διαφορετικές απόψεις και υπόβαθρο που θα δουν ο καθένας απ' την πλευρά του κι απ' το ενδιαφέρον του από διαφορετική οπτική το κείμενο και θα ανακαλύψουν τον ποικιλόμορφο πλούτο του και την τελική συμβολή του στην αληθινή γνώση, που είναι και ο αρχικός στόχος του Πλάτωνα¹⁸. Και το εντυπωσιακό είναι ότι με τη συγκεκριμένη

¹⁵ Hadot Pierre, *Τι είναι αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., Ίνδικτος, 2002, (σελ. 66).

¹⁶ Hadot Pierre, *Τι είναι αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., Ίνδικτος, 2002, (σελ. 66). Συκουτρής Ι, Πλάτωνος Συμπόσιον, Κολλαρού, 1943.

¹⁷ Hadot Pierre, *Τι είναι αρχαία ελληνική φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., Ίνδικτος, 2002, (σελ. 66).

¹⁸ Ο Yunis αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο Πλάτωνας μέσα από τα κείμενά του *επιχείρησε να κάνει τη φιλοσοφία προσιτή στο ευρύ κοινό* και υποστηρίζει επίσης ότι η ηθική σκέψη παρόλο που ιστορικά ήταν προνόμιο της ελίτ ωστόσο η νέα

δημιουργία του σκηνικού του δράματος του διαλόγου τα θέματα και τα πρόσωπα που λαμβάνουν θέση μας αφορούν άμεσα και γινόμαστε κι εμείς μέτοχοι του διαλόγου. Ανεξάρτητα από την απόσταση του χρόνου που μας χωρίζει, τα πολυδιάστατα θέματα που επιλέγει ο Πλάτωνας και μας καλεί να σκεφτούμε είναι πάντοτε επίκαιρα και σύγχρονα σε κάθε εποχή σ' όλους τους μετέπειτα αναγνώστες.

Είναι γεγονός ότι ένα κείμενο σαν το *Συμπόσιο*, με το φιλοσοφικό περιεχόμενο των κειμένων του Πλάτωνα, θα έχανε την ουσία του αν εμφανιζόταν ως ένα απλό κείμενο- δοκίμιο. Αυτό συνίσταται στο γεγονός ότι αν ο Πλάτωνας μας παρέθετε ένα διαφορετικό *Συμπόσιο* με την μορφή δοκιμίου, έστω κι αν ήταν απόλυτα σωστά δομημένο, η παρουσίαση των θεμάτων που επεδίωκε να προβάλλει καθώς και τα επιχειρήματα που θα ήταν αναγκαίο να υπάρξουν, θα έχαναν όλα τα πλεονεκτήματα της ζωντανίας του διαλόγου. Με βασικότερο τη δυνατότητα ο αναγνώστης να γίνεται μέρος ή και μέλος αυτής της συζήτησης που παρατίθεται και να επεξεργάζεται δια μέσω του λόγου δηλαδή του νου τα ποικίλα ζητήματα και απόψεις της κουβέντας. Είμαστε βέβαιοι ότι η επιλογή του διαλόγου έρχεται να συμβάλλει καταλυτικά στο στόχο του κειμένου έστω και αν αναλογιστούμε με τον πιο απλό τρόπο τι σημαίνει διάλογος. Η ετυμολογία της λέξης διάλογος μας διαφωτίζει πλήρως: Διά+ Λόγος. Λόγος είναι η γλωσσική διατύπωση σκέψεων- ιδεών του ανθρώπου για επικοινωνία με το συνάνθρωπο που χρησιμοποιεί την ίδια γλώσσα και λεξιλόγιο συντακτικά δομημένο και διακρίνεται σε γραπτό και προφορικό¹⁹. Ο λόγος δηλώνει την ικανότητα του ανθρώπου να λογίζεται δηλαδή, αυτό που και ο ίδιος ο Πλάτωνας επιθυμεί, να στοχάζεται για τα ποικίλα ζητήματα της ζωής του, να σκέπτεται έλλογα, να αποφασίζει λογικά, να συνδιαλέγεται με τους συνανθρώπους του, να αναλογίζεται περασμένα, να προλογίζει τα μέλλοντα κλπ. Η απόφαση της χρήσης του διαλόγου σε συνδυασμό με την απόφαση της διερεύνησης του ζητήματος του έρωτα ώστε να προβληθούν τα ζητήματα που επιθυμεί ο Πλάτωνας συνθέτουν την γοητεία του πλατωνικού διαλόγου εκεί όπου λόγος βοηθάει την ψυχή που φλέγεται από έρωτα για το φως της αλήθειας²⁰.

Συνεπαγωγικά, διάλογος είναι η συζήτηση, η ανταλλαγή λόγων, σκέψεων, απόψεων που πραγματοποιείται ανάμεσα σε τουλάχιστον δύο άτομα- χρήστες του λόγου για κάποιο ζήτημα ή κάποιο πρόβλημα που τ' απασχολεί κι ενδιαφέρονται ν' ανταλλάξουν λόγους ώστε να φτάσουν σε μια πιο φωτεινή απόφαση για το ζήτημα που τ' απασχολεί. Στη δική μας περίπτωση, στο *Συμπόσιο*, η συζήτηση αποφασίζεται να κινηθεί γύρω από την έννοια του έρωτα. Ο έρωτας δίνει την ώθηση για γνώση και μέσα από τον διάλογο γίνεται η προσπάθεια για ανάδυση της αλήθειας, όχι μόνο στο *Συμπόσιο* αλλά γενικά μεταξύ των ατόμων που με τις ερωταπαντήσεις μιας συζήτησης

πεζογραφία του 4ου αιώνα αντανακλά την επέκταση αυτής της δυνατότητας πέρα από τους παραδοσιακούς κύκλους, μακριά απ' τον ελεύθερο χρόνο της ανώτερης τάξης, Yunis H, "Η προτρεπτική ρητορική στην Πολιτεία", *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική Αθήνα*, εκδ. Φιλοσοφικής Σχολής Παν. Κρήτης, επιμ. Μπάλλα Χλόη, Ηράκλειο 2008 (σελ. 12-19).

¹⁹ Σταματάκος Ι. *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Δεδεμάδης, 2006.

²⁰ *Η ψυχή στην πορεία της για την αναζήτηση της αλήθειας παρορμάται από το πάθος του έρωτα με οδηγό τον λόγο, δηλαδή τον νου. Ο έρωτας και ο λόγος είναι δυο άρρηκτα συνδεδεμένες όψεις της φιλοσοφίας που συνάπτουν τις δυνάμεις της ψυχής, το άλογο μέρος και το λογικό, σε μίαν ενότητα. Κι μ' αυτή την αναφορά μπορούμε να δούμε για ακόμη μια φορά την αλληλεξάρτηση των πλατωνικών διαλόγων, στη συγκεκριμένη περίπτωση με τις αναφορές στο διαχωρισμό των μερών της ψυχής στην Πολιτεία. Μιχαηλίδης Κ., *Πλάτων: Λόγος και Μύθος*, Παπαδήμα, 1998,(σελ. 8-9).*

μεταλαμπαδεύουν γνώση. Αυτή η ανταλλαγή απόψεων γίνεται με την ελπίδα ή την προσδοκία ότι το καθένα από τα συνδιαλεγόμενα άτομα θα προσφέρει κάτι καινούργιο στο συνομιλητή ώστε να βελτιώσει τη γνώση του για το ζητούμενο πρόβλημα. Αναμφίβολα λοιπόν, ο διάλογος είναι χρήσιμος για τους διαλεγόμενους του αλλά και για τους ακροατές του.

Επιπρόσθετα δεν μπορούμε να παραβλέψουμε μερικές απ' τις αρετές του διαλόγου, που σίγουρα έχει στο πίσω μέρος του μυαλού του ο Πλάτωνας επιλέγοντάς τον πολλές φορές. Ο διάλογος επιτρέπει την καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας του ατόμου αφού είναι υποχρεωμένο να αναπτύξει τις οποιεσδήποτε απόψεις του στηριζόμενο σε λογικά επιχειρήματα ή να προβάλλει αντίθετες απόψεις. Επίσης βοηθάει το άτομο ν' αντιμετωπίσει πολύπλευρα την πραγματικότητα και ν' αποκτήσει μια διευρυμένη και σφαιρική αντίληψη γύρω απ' τα πράγματα. Συνεπώς επιτυγχάνει να γίνεται πιο αντικειμενικό.

Ύστερα απ' την απλή ανάλυση της έννοιας του διαλόγου, εύκολα θεωρούμε άκρως δικαιολογημένη και συνάμα επιτυχημένη την επιλογή του Πλάτωνα ο οποίος έχει προσχεδιάσει θα λέγαμε ακόμη και τις παραμικρές λεπτομέρειες, όπως για παράδειγμα τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο καθένας ομιλητής ανάλογα με την προσωπικότητά του, το ήθος του και το κοινωνικό υπόβαθρο που τοποθετεί ο Πλάτωνας να εκπροσωπήσει στο *Συμπόσιο* (στα οποία θ' αναφερθούμε διεξοδικότερα παρακάτω). Παρατηρούμε ότι ο κάθε λόγος έχει ξεχωριστή γλώσσα στο βαθμό που θέλει ο Πλάτωνας να τονίσει την ιδιομορφία του εκάστοτε ομιλητή ως προς το λόγο που εκπροσωπούν φιλοσοφικό, ρητορικό, πολιτικό κλπ, χωρίς όμως αυτή να απέχει πολύ απ' το πλαίσιο της απλής και κατανοητής γλώσσας. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι απευθύνεται στους Αθηναίους της εποχής του 5ου αιώνα²¹ αλλά στόχος είναι να μπορεί να διαβαστεί και κυρίως να κατανοηθεί από όσο το δυνατόν περισσότερους αναγνώστες. Ακόμη το ύφος του διαλόγου σε κάθε φάση της κλιμάκωσής του, από την αρχή με τους πρώτους λόγους και σταδιακά έως το τέλος που θα "βραβευτεί" η εξέχουσα προσωπικότητα- ο υποδειγματικός φιλόσοφος- ο Σωκράτης. Όλα τα παραπάνω έχουν, το καθένα ξεχωριστά και συνάμα όλα μαζί, τη συμβολή τους μέσα στο διάλογο αφού χαρίζουν μια "κατασκευή" που δίνει τη δυνατότητα για πολύπλευρη ερμηνεία στους μελετητές μορφής και περιεχομένου έργων όπως αυτά του Πλάτωνα.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που σχετίζεται με την επιλογή του Πλάτωνα να γράφει διαλόγους, πέραν όλων των παραπάνω εννοιολογικών στοιχείων που αντικατοπτρίζουν τη σκοπιμότητά του, είναι το γεγονός ότι ο ίδιος ο Πλάτωνας έχει στο μυαλό του ότι τα έργα του "προορίζονταν" για προφορική κατεξοχήν διδασκαλία μιας και ήταν υπέρμαχος του είδους. Έτσι ο διάλογος στα έργα του θα βοηθούσε ή καλύτερα

²¹ Ο Πλάτωνας δεν χρησιμοποιεί φιλοσοφική ορολογία στο *Συμπόσιο*. Το κείμενό του είναι λεκτικά απλό με λέξεις και φράσεις καθημερινές. Κάποιες φορές χρησιμοποιεί και αγοραίες. Γνωρίζει καλά ότι οι Αθηναίοι της εποχής που γράφει είναι συνηθισμένοι στην προφορική συνδιαλλαγή λόγω της ελλειπούς εγγραματοσύνης. Η ρητορική, που άνθιζε την εποχή, ευνοούσε ακόμη περισσότερο την κατεξοχήν προφορική συνδιαλλαγή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ίσως "επιθυμούσε" την αγραμματοσύνη, δεδομένου ότι με αυτόν τον τρόπο ήταν πιο εύκολος ο στόχος της να πείσει χωρίς να προσφέρει αληθινή γνώση.

Κάλφας Β., "Ο πλατωνικός διάλογος και η αττική κωμωδία", *Αισθητική και Τέχνη*, επιμ. Ζωγραφίδης-Κουγιουμουτζάκης, Ηράκλειο 2008.

Μπάλλα Χλ., *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική Αθήνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2008.

θα συνέβαλλε καταλυτικά στην επιτυχή προφορική διδασκαλία. Η ελλειπής εγγραμματοσύνη της εποχής του 4ου- 5ου αιώνα ευνοούσε την προφορική διδασκαλία και ο Πλάτωνας ως υποστηρικτής του συγκεκριμένου είδους διδασκαλίας επέλεξε το έξυπνο τέχνασμα του διαλόγου για την ευκολότερη κατανόηση των έργων του και την επίτευξη των στόχων που είχε μέσω αυτών. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι απορρίπτει τον γραπτό λόγο, αφού όπως αναφέραμε γράφει διαλόγους. Άλλωστε η αναφορά του στον *Φαίδρο*²² ότι οι γραμμένοι λόγοι είναι ζωγραφίες, εμπεριέχει την ομορφιά της εκάστοτε ζωγραφιάς μέσα στην αδυναμία της να διορθώσει οποιεσδήποτε καλλιτεχνικές αστοχίες και δηλώνει ένα μόνο πράγμα το οποίο είναι πάντοτε ίδιο. Αντίθετα ο διάλογος, ο γραμμένος διάλογος που γίνεται το εργαλείο του, είναι μίμηση του ζωντανού έμψυχου λόγου κι έτσι δεν χάνει τη ζωντάνια του. Αντιθέτως μπορεί να γεννήσει κάθε φορά νέες σκέψεις, προβληματισμούς και γνώση μέσα από τη συνδιαλλαγή των προσώπων, στην προκειμένη περίπτωση των συμποσιαστών. Μέσα απ' αυτό τον έμψυχο διάλογο προτρέπει και καλεί τους συμμετέχοντες, τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν και τα πρόσωπα που θα διαβάσουν και πιθανόν θα ταυτιστούν με αυτά, να σκεφτούν και να επιχειρήσουν ανοδικά βήματα προς τη γνώση. Τέλος ν' αναφέρουμε ότι εφόσον ο γραπτός διάλογος αποτελεί μίμηση του προφορικού διαλόγου, μίμηση πράξεων και λόγων των ατόμων και συνεπώς το "κύριο" συστατικό της ποίησης, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τη σύνδεσή του με την ποίηση υπό τους όρους του Αριστοτέλη στο *Περί Ποιητικής*²³. Ωστόσο το ζήτημα της σύνδεσης του διαλόγου και συγκεκριμένα των διαλόγων του Πλάτωνα με την ποίηση αποτελεί μια ξεχωριστή συζήτηση στην οποία δεν θα επεκταθούμε στη συγκεκριμένη εργασία.

²² *Φαίδρος*, 275 d-e.

²³ *Περί Ποιητικής*, 1447a15b14.

2. α) Η ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΓΚΙΒΩΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ.

Ο Πλάτωνας, όπως προαναφέρθηκε, χρησιμοποιεί στο *Συμπόσιό* του αφηγηματικές τεχνικές με φανερά περίτεχνο τρόπο. Επιμελείται αισθητικά το κείμενό του διαλέγοντας την διαλογική μορφή αλλά παράλληλα χρησιμοποιεί και την μέθοδο της εγκιβωτισμένης αφήγησης, δηλαδή τη μορφή του *διαλόγου μέσα σε διάλογο*. Ο Πλάτωνας παρουσιάζει ένα καλοστημένο δραματικά έργο το οποίο ίσως δεν θα είναι μια συνηθισμένη προφορική διδασκαλία. Επίσης θέλει το έργο του να έχει μια ξεχωριστή παρουσίαση που δεν θα το χαρακτηρίζει η μονοτονία αλλά αντιθέτως θα πλημμυρίζει από ζωντάνια και δραματικότητα. Είναι φανερό ότι η μορφή που διαλέγει εξυπηρετεί αυτό τον στόχο χωρίς να υποβαθμίζεται η φιλοσοφική αξία του κειμένου. Αυτή η επιλογή του σίγουρα δίνει αφορμή να κατηγορηθεί κενός από πλευράς περιεχομένου με μια σύντομη και ρηχή επισκόπηση. Ωστόσο, όπως προανέφερα, ο Πλάτωνας επιλέγει τη συγκεκριμένη πιο “καλλιτεχνική” και ίσως ποιητική μορφή του κειμένου έχοντας ως κύριο στόχο να δια φωτίσει το περιεχόμενό του και να αναδυθούν οι πολύπλευρες ερμηνείες του. Επομένως, μέσα από τις αφηγηματικές τεχνικές θα φέρει τον αναγνώστη πιο κοντά στο περιεχόμενο δηλαδή την ουσία του έργου²⁴.

Ας περάσουμε όμως να δούμε πιο συγκεκριμένα την τεχνική του εγκιβωτισμού που μας ενδιαφέρει. Σύμφωνα με τον καθηγητή γαλλικής λογοτεχνίας Gerard Genette²⁵ ο εγκιβωτισμός είναι μια αφηγηματική τεχνική με την οποία παραβιάζεται η ομαλή χρονική ροή των γεγονότων ή του διαλόγου. Κατά τη διάρκεια της κύριας αφήγησης παρεμβάλλονται άλλες μικρότερες αφηγήσεις (όχι μικρότερης σημασίας) ως διακριτά τμήματά της που πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως διασάφηση των προηγούμενων. (Καθότι όπως αναφέραμε οι διάλογοι είναι σαν ζωγραφιές, θα μπορούσα να παρομοιάσω την συγκεκριμένη τεχνική του εγκιβωτισμού της αφήγησης με την παραδοσιακή ρωσική μάμπουσκα. Μια ξύλινη ζωγραφισμένη κούκλα, που ανοίγει σαν κουτί. Καθώς ανοίγει, βλέπουμε να παρεμβάλλεται μια μικρότερου μεγέθους κούκλα, η οποία εντυπωσιάζει κι αυτή με την ξεχωριστή και όχι μικρότερη ομορφιά της. Όμοια θα λέγαμε εμφανίζονται και εντυπωσιάζουν οι εγκιβωτισμένοι λόγοι). Ο περίτεχνος αφηγητής λοιπόν, εγκιβωτίζει την ιστορία του σε διάφορα σημεία όπως: Από την έναρξη κιάλας του έργου η ανακοίνωση ότι διηγείται ο Απολλόδωρος τα λόγια κάποιου φίλου του Αριστόδημου. Εκείνος με τη σειρά του τα είχε διηγηθεί αφού τα άκουσε από κάποιον άλλο φίλο του που είχε παραβρεθεί στο συμπόσιο. Απευθείας αυτό μας υποδηλώνει την εγκιβωτισμένη αφήγηση. Μια επόμενη επανάληψη της τεχνικής

²⁴ Η εγκιβωτισμένη αφήγηση του Συμποσίου (που τονίζει τη χρονική απόσταση του χρόνου της αρχικής συνομιλίας από εκείνον της αρχικής αφήγησης του Απολλόδωρου) υπογραμμίζει το γεγονός ότι το κοινό του κειμένου θα ήταν εξικωμένο με τις “ιστορίες” των “ηρώων” του. Μπάλλα Χλόη, “Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής” στο *Ιδίος εν κοινω σταλείς: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*, επιμ. Α. Αθανασάκη., Τ. Νικολαΐδης και Δ. Σπαθάρας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο- υπό έκδοση.

²⁵ Ο Gerard Genette, καθηγητής γαλλικής λογοτεχνίας- θεωρητικός και κριτικός λογοτεχνίας μας δίνει πληροφορίες σε θεωρητικό υπόβαθρο για διάφορες λογοτεχνικές τεχνικές (και συγκεκριμένα για την μέθοδο της εγκιβωτισμένης αφήγησης που μας ενδιαφέρει) στο βιβλίο του *Τα όρια της διήγησης* 1987 εκδ. Καρδαμίτσα μτφ Θεοδωροπούλου Ε.

βρίσκεται μέσα στο λόγο του Απολλόδωρου όπου εμφανίζεται να μιλάει ο Γλαύκωνας. Ωστόσο η πιο σημαντική στιγμή που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας τη συγκεκριμένη τεχνική είναι στο λόγο του Σωκράτη με την παρεμβολή του λόγου της Διοτίμας.

Μελετώντας το συγκεκριμένο κείμενο με την οπτική σκοπιά που θα “επιθυμούσε” ο Πλάτωνας να έχουμε κοιτάζοντάς το μπορούμε εύκολα να κατανοήσουμε πόσο πολύ διαφωτίζεται το φιλοσοφικό περιεχόμενο του έργου μέσα από την εγκιβωτισμένη μορφή. Σε κάθε περίπτωση ο παρεμβαλλόμενος λόγος έρχεται να διαλευκάνει ένα σημαντικό σημείο των προηγούμενων αφού η ξαφνική κάθε φορά διακοπή κερδίζει και κεντρίζει την προσοχή μας. Διακόπτεται η ροή του ενός διαλόγου για να έρθει ένας άλλος διάλογος να μας διασπάσει την προσοχή και να μας χαρίσει “κάτι παραπάνω”. Ο κάθε λόγος υπερτερεί του προηγούμενου και παράλληλα υπολείπεται του επόμενου και του τελικού ορισμού χωρίς οι εγκιβωτισμένοι λόγοι να αποτελούν εξαίρεση αλλά μέρος αυτής της ανοδικής τάσης προς τη γνώση²⁶. Αυτό που ίσως θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι η χρήση του εγκιβωτισμού πολλές φορές γίνεται είτε για να χαρίσει χρόνο στον αφηγητή της κύριας ιστορίας ή στην περίπτωση του διαλόγου και συγκεκριμένα στην περίπτωσή μας, να δείξει κι ένα βαθμό αποστασιοποίησης από το θέμα και παρουσίασης π.χ στην περίπτωση της Διοτίμας μιας αυθεντίας ή στην περίπτωση του Απολλόδωρου ο Πλάτωνας βάζει ένα πρόσωπο να διηγείται κάτι που και αυτό με τη σειρά του δεν είχε παραβρεθεί στο συμπόσιο για να καταφέρει να κρατηθεί θα λέγαμε σε “απόσταση”.

Γενικότερα η χρήση διαφόρων τεχνικών του λόγου γίνεται για να επιτευχθεί κάθε φορά ένας σκοπός. Συνήθως π.χ στην περίπτωση ενός ποιητή, ο σκοπός είναι ο εντυπωσιασμός. Στη περίπτωση όμως ενός φιλοσόφου του βεληνεκούς του Πλάτωνα ο σκοπός αδιαμφισβήτητα σχετίζεται με φιλοσοφικό προβληματισμό, ανάδειξη του φιλοσοφικού θέματος και πολύ λιγότερο σε καλλωπισμό του έργου. Άλλωστε το *Συμπόσιο* δεν είναι ο μόνος διάλογος που ο Πλάτωνας επιλέγει την τεχνική του εγκιβωτισμού. Το ίδιο παρατηρούμε για παράδειγμα στον *Θεαίτητο* στο 152a, γεγονός που μας επιβεβαιώνει ότι ο Πλάτωνας σε καμία περίπτωση δεν χρησιμοποιεί τις “λογοτεχνικές τεχνικές” αποκλειστικά για να στολίσει τα έργα του²⁷. Αντιθέτως στο καθένα από αυτά ανακαλύπτουμε ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο σχέδιο στη σκέψη του δημιουργού του που πρέπει να πραγματοποιηθεί. Επιβεβαιώνεται έτσι για ακόμη μία φορά πόσο πολύπλοκο ζήτημα καταλήγει να είναι ο σωστός τρόπος να διαβάζουμε τον Πλάτωνα²⁸. Υπάρχει άραγε σωστός και λανθασμένος τρόπος ή απλώς υπάρχουν πάρα

²⁶ Στο Συμπόσιο γίνεται μια πολύπλευρη εξέταση των εκφάνσεων του ερωτικού φαινομένου, για να φτάσουμε τελικά σ' ένα ορισμό που δείχνει την ύψιστη όψη του έρωτα. Ο διάλογος αποτελείται από λόγους που εκφωνούνται ως εγκώμια για τον έρωτα. Κάθε λόγος υπολείπεται σε σχέση με τον τελικό ορισμό, αλλά πάντως κάθε λόγος συμβάλλει σ' ορισμένα σημεία, τα οποία ο Σωκράτης θα λάβει υπ' όψη του, όταν ομιλήσει για τον έρωτα με το στόμα της Διοτίμας. Connolly D. *Τα φτερά του έρωτα* στο Βουδούρης Κ. *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία*, Αθήνα 1989.

²⁷ *Θεαίτητος*, *Φαίδων*.

²⁸ Η ίδια η τιτλοφόρηση του βιβλίου του Slezak *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα* φέρει ένα ερώτημα που απασχολεί τους μελετητές του Πλάτωνα. Υπάρχει άραγε σωστός και λανθασμένος τρόπος στην ανάγνωση και κατανόηση των πλατωνικών κειμένων; Ένα ερώτημα που δύσκολα μπορεί ν' απαντηθεί καθώς η πολυπλοκότητα των έργων αν και εμπεριέχει τη δυνατότητα για πολύπλευρη ερμηνεία, ωστόσο μπορεί να συναντήσει πολλές δυσκολίες. Το σίγουρο είναι ότι ο Πλάτωνας μέσα απ' αυτό έχει κερδίσει να στρέψει τους αναγνώστες να σκεφτούν πολύπλευρα και να κάνουν βήματα προς τη γνώση. Slezak Thomas, *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα*, μτφ Κοτζιά Π., εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2004.

πολλές πτυχές στη σκέψη του Πλάτωνα που αποτυπώνονται στα έργα του; Κι αν ισχύει το παραπάνω θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε με την θέση του Slezak ότι ο Πλάτωνας δεν προορίζει έτσι απλά τα κείμενά του για προφορική διδασκαλία. Σίγουρα έχει στο μυαλό του ότι η προφορική διδασκαλία αποδεικνύεται πιο γόνιμη καθώς η δυνατότητα του διαλόγου μπορεί να γεννήσει ποικίλα επιχειρήματα και συνεπώς γνώση²⁹. Ωστόσο όμως γράφει κείμενα! Γράφει με τον ιδιόμορφο τρόπο του και μπορούν οι αναγνώστες του, που όπως και οι ομιλητές του που είναι τόσο διαφορετικές προσωπικότητες, να ανακαλύψουν τα διάφορα επιχειρήματα μέσα από ξεχωριστούς χαρακτήρες σα να βρίσκονταν σ' ένα ζωντανό διάλογο και να συμμετέχουν έμμεσα σ' αυτόν με την ενεργοποίηση της σκέψης και της κρίσης τους που θα τους χαρίσει γνώση. Σε αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται η επιτυχία ενός φιλοσοφικού και όχι ρητορικού κειμένου και αυτό είναι το μέλημα του αληθινού φιλοσόφου όπως του Σωκράτη, που τελικά θέλει να αναδείξει ο Πλάτωνας.

²⁹ Κάλφας Β. “Ο Πλατωνικός διάλογος και η αττική κωμωδία”, στο *Αισθητική και Τέχνη*, επιμ. Ζωγραφίδης Γ.-Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2008.

3. ΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ- ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Εφόσον έχει ήδη εξεταστεί η επιλογή της χρήσης της διαλεκτικής μεθόδου στο έργο, στη συγκεκριμένη ενότητα θα μας απασχολήσουν οι ομιλητές- χαρακτήρες που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας σ' αυτό το διάλογο. Ο Πλάτωνας στο *Συμπόσιο* επιλέγει να χρησιμοποιήσει ιδιαίτερους ομιλητές αλλά και να τους παρουσιάσει με ξεχωριστό και αναπόφευκτα θεατρικό τρόπο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι επιλέγει με συγκεκριμένο και στοχευμένο τρόπο τα σωστά δρώντα πρόσωπα ούτως ώστε να γίνουν οι πρωταγωνιστές του μέσα στην περιπέτεια που δημιουργεί. Θα παρατηρήσουμε πως δεν ήταν διόλου τυχαίο το γεγονός ότι όλα τα άτομα που κέρδισαν μια θέση συμμετοχής στο *Συμπόσιο* ήταν προσωπικότητες πολύ γνωστές στην κοινωνία της Αθήνας του 5ου αιώνα³⁰. Επίσης, άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι τα πρόσωπα έχουν τοποθετηθεί σε συγκεκριμένη θέση και σειρά πάλι με στοχευμένο τρόπο. Έτσι παρομοιάζοντάς τον με έναν επιτυχημένο σκηνοθέτη, δημιουργεί το καλοστημένο σενάριό του, το σκηνικό του, στη συνέχεια επιλέγει τα πρόσωπά του και τους δίνει τους ρόλους τους μέσα στο σενάριο – σκηνικό έτσι ώστε να επιτευχθεί ο αρχικός στόχος του³¹.

Αρχικά να αναφέρουμε συνοπτικά ότι τα πρόσωπα που εμφανίζονται με τη σειρά είναι : ο Φαίδρος, ο Ερυξίμαχος, ο Πausανίας, ο Αριστοφάνης, ο Αγάθων, ο Σωκράτης- η Διοτίμα και ο Αλκιβιάδης. Επιπρόσθετα πρέπει να τονίσουμε ότι τα πρόσωπα αυτά δεν μιλούν απευθείας στο διάλογο αλλά τα λόγια τους μεταφέρει ένας Αθηναίος, ο Απολλόδωρος, ο οποίος με τη σειρά του άκουσε πριν από αρκετό καιρό κάποιον Αριστόδημο να τα διηγείται που και αυτός με τη σειρά του τα είχε ακούσει από κάποιον φίλο του αλλά τα θυμάται καλά καθώς του τα είχε διηγηθεί πολύ πρόσφατα³². Συνεπώς ούτε ο Απολλόδωρος ούτε ο Αριστόδημος είχαν παρευρεθεί στο συμπόσιο του Αγάθωνος³³. Απ' την έναρξη λοιπόν του έργου καταλαβαίνουμε ότι έχουμε μια ξεχωριστή τεχνοτροπία απ' τον Πλάτωνα η οποία θα περιπλέξει τον διάλογο μέσα σ' έναν άλλο διάλογο κι αυτή την τεχνική θα την συναντήσουμε αρκετές φορές στο έργο. Κι αυτό γιατί πέρα απ' την συγκεκριμένη αρχική ανακοίνωση ότι μας διηγείται κάποιος Απολλόδωρος, θα δούμε ότι κι ο λόγος της Διοτίμας, που αναφέραμε πιο πάνω, περιγράφεται μέσα από το λόγο του Σωκράτη.

Ας δούμε λοιπόν τι ρόλο έχει καθένα απ' αυτά τα πρόσωπα στη δομή όλου του έργου, τι θέση κατέχουν στο περιεχόμενό του και φυσικά ποιος λόγος ωθεί τον Πλάτωνα να επιλέξει τις συγκεκριμένες προσωπικότητες καθώς η συμβολή τους στο περιεχόμενο

³⁰ *Ο χαρακτήρας, οι καταβολές, η ιστορία των εκάστοτε συνομιλητών -που με δεδομένη την απόσταση που συχνά χωρίζει τον δραματικό χρόνο από τον χρόνο συγγραφής ενός διαλόγου προσέφερε στο ακροατήριο του Πλάτωνα το προνόμιο της ύστερης γνώσης- αναδεικνύονται σε σημαντικές παραμέτρους όχι μόνο για την κατανόηση του κειμένου αλλά και για τον εντοπισμό του είδους των δυσκολιών που υπονομεύουν την επικοινωνία.* Μπάλλα Χλόη, “Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής” στο *Ιδίος εν κοινω σταλείς: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*, επιμ. Λ. Αθανασάκη, Τ. Νικολαΐδης και Δ. Σπαθάρας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο- υπό έκδοση.

³¹ Nails, Debra, *The people of Plato*, Indianapolis, 2002.

³² Hunter, Richard, *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 28).

³³ Συκουτρής Ι, *Πλάτωνος Συμπόσιον*, Εστία, Αθήνα 1934 (εισαγωγή).

είναι καθοριστικής σημασίας. Προτού ξεκινήσουμε θεωρώ χρήσιμο να παρουσιάσουμε αυτό που χαρακτηριστικά αναφέρεται απ' την Blondell³⁴, μια παραπομπή που χρησιμοποιεί κι ο Hunter³⁵ ότι :

Ο Πλάτων χρησιμοποιεί τους ιστορικούς χαρακτήρες με τη ρευστότητα του μύθου. Ανασυνθέτει την Αθήνα των παιδικών του χρόνων ως ένα “θρυλικό” παρελθόν στο οποίο τοποθετεί “αληθινούς” ανθρώπους για να διερευνήσει τους δικούς του προβληματισμούς. Η πόλη του κατοικείται από τους καλούς και τους κακούς της φαντασίας του, και προσφέρει μια ρίζα και μια αιτιολογία των προβλημάτων και των ενδιαφερόντων πολιτικών και ιδεολογικών, της δικής του εποχής.

Ωστόσο σε μορφολογικό επίπεδο αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η θέση του καθενός στον διάλογο αλλά και το γεγονός ότι κάθε ομιλητής στο Συμπόσιο ξεπερνά σε κάποιο βαθμό αυτούς που προηγήθηκαν, μόνο ο Σωκράτης (και η Διοτίμα) απευθύνουν συγκεκριμένες ερωτήσεις στον αμέσως προηγούμενο ομιλητή...³⁶ Επιπρόσθετα, είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι ο Πλάτωνας επιτυγχάνει την κλιμακωτή εξέλιξη του θέματος με τον τρόπο που παρουσιάζει τα πρόσωπα με κορύφωση τη στιγμή που μιλάει ο Σωκράτης. Άλλωστε ένας από τους αρχικούς στόχους του είναι να ξεχωρίσει η παρουσία του Σωκράτη, ως υποδειγματικού φιλοσόφου και ως ατόμου που έρχεται αντίθετα στα δεδομένα της ρητορικής τέχνης- “μάστιγας” της εποχής. Συνεπώς δεν θα εντοπίζαμε κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν απ' την αρχή και απευθείας παρουσίαζε τον Σωκράτη ως τον πιο δυνατό ομιλητή απλώς μ' ένα ισχυρό επιχείρημα. Η σταδιακή και κλιμακωτή εξέλιξη του διαλόγου συνάδει με την σταδιακή ανοδική πορεία μας προς την γνώση δια μέσου της σωστής διδασκαλίας και της κατανόησης της έννοιας της φιλοσοφίας. Ως φιλόσοφος πιστεύω ότι θέλει να μας οδηγήσει σε αυτά τα συμπεράσματα ενεργοποιώντας τη σκέψη μας. Αυτή την τακτική υποστηρίζει ως προσήκουσα στη γνώση και αυτήν εφαρμόζει κι ο ίδιος μέσα απ' την φαινομενικά απλή καλλιτεχνική παρουσίαση των προσώπων αλλά και απ' την επιλογή του θέματος του έρωτα μέσα απ' τον οποίο θα δείξει ότι αποτελεί μια εφαρμογή της ηθικής με την καλή και την κακή πλευρά.

Οι χαρακτήρες που επιλέγονται εμφανίζονται σαν ζωντανές παρουσίες που καθεμιά παίρνει τη θέση της και διαδραματίζει το δικό της ρόλο. Κάθε προσωπικότητα αυτού του συμποσίου εξυπηρετεί καθένα απ' τα στοιχεία της κοινωνίας που επιδιώκει να “καταδείξει” ο Πλάτωνας. Είναι η κοινωνία της Αθήνας του 5ου αιώνα και τα πρόσωπα που επιλέγονται να γίνουν οι συμποσιαστές ενσαρκώνουν αξίες, ιδέες και μια ολόκληρη εποχή και κυρίως ό,τι την διαστρεβλώνει! Βλέποντας λίγο πιο αναλυτικά παρακάτω το κάθε πρόσωπο θα αναφέρουμε την ιδιαιτερότητα που προσέλκυσε το ενδιαφέρον του Πλάτωνα ο οποίος με αριστοτεχνικό τρόπο διαγράφει τους χαρακτήρες σύμφωνα με την “ειδικότητα”, το ήθος και τα χαρακτηριστικά του κάθε ομιλητή. Χρησιμοποιεί και παρουσιάζει τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης του καθενός καθώς και τις αντιλήψεις τους μέσα από τη διατύπωση του λόγου τους, για να διαφανεί η εκάστοτε φιλοσοφική

³⁴ Blondell, R. *The Play of Character in Plato's Dialogues*, Cambridge, 2002.

³⁵ Hunter, Richard. , *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 118).

³⁶ Hunter, Richard. , *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 85).

αντίληψη που υπηρετούν. Ρητορικός, σοφιστικός, πολιτικός, ποιητικός λόγος και ό,τι συνεπάγεται το καθένα βρίσκονται μέσα από τα πρόσωπα στο διάλογο για να αντικατοπτρίζεται η ίδια η κοινωνία που θέλει να καυτηριάσει αλλά και για να τεθούν αντιμετώπι με τον φιλοσοφικό λόγο που θέλει να αναδείξει ο Πλάτωνας. Η ιδανική πολιτεία δεν χρειάζεται ούτε ποιητές, ούτε ζωγράφους, ούτε μουσικούς καθώς εν μέρει διαφθείρουν τα ήθη. Με αυτό τον τρόπο θα κερδίσει την οικειότητα των συγχρόνων του αλλά και των κατοπινών του ως προς τα πάντοτε επίκαιρα ζητήματα με τα οποία θα ταυτιστούν εύκολα και θα επιδιώξουν να σκεφτούν. Έτσι ο διάλογος διατηρεί καθ' όλη τη διάρκειά του τη ζωντανία ενός προφορικού διαλόγου αλλά και το ενδιαφέρον ενός διαλόγου που παρακολουθεί ο αναγνώστης³⁷.

α) Φαίδρος³⁸

Ο πρώτος “σταθμός” στο διάλογο είναι ο Φαίδρος. Άλλωστε η θέση που κάθονται οι συγκεκριμένες προσωπικότητες που έχουν προσκληθεί στο συμπόσιο επηρεάζει και τη σειρά με την οποία θα μιλήσουν ούτως ώστε να τηρηθεί το καθιερωμένο τυπικό της διαδικασίας του συμποσίου³⁹. Έχουμε λοιπόν τον Φαίδρο ο οποίος αναλαμβάνει να μιλήσει πρώτος για το επίμαχο θέμα της συνάντησης που είναι ο έρωτας. Για τον Φαίδρο ο έρωτας είναι από τις αρχαιότερες θεότητες και κατέχει ιδιαίτερη θέση ανάμεσα στους θεούς καθώς προξενεί στους ανθρώπους ξεχωριστά αισθήματα που συγκαταλέγονται στα μέγιστα αγαθά. Ένα παράδειγμα που αναφέρει είναι η περίπτωση της Άλκιστης η οποία προσφέρεται να πεθάνει για τον άνδρα της θέλοντας να μας δείξει ότι η αυτοθυσία είναι ένα απ' τα αισθήματα που προξενεί ο έρωτας. Έτσι μια πόλη που θα αποτελείται από εραστές και ερώμενους, λόγω των ευγενικών αισθημάτων πχ φιλοτιμίας, αυτοθυσίας που προκαλεί θα μπορούσε να καταστεί ιδεώδης. Ο Φαίδρος καταγόμενος από εύπορη αθηναϊκή οικογένεια ενδιαφερόταν για την έξυπνη επιχειρηματολογία. Στο *Συμπόσιο* είναι ο πρώτος ομιλητής που θα εκφράσει ολοφάνερα τον έπαινό του για τον έρωτα. Ο λόγος του με τα παραδείγματα και τις αναφορές σε πατροπαράδοτους μύθους μοιάζει προετοιμασμένος και καθόλου αυτοσχεδιασμός της στιγμής. Αξιοπρόσεκτη είναι η προβολή των θετικών κοινωνικών και ηθικών αποτελεσμάτων του έρωτα με γνώμονα τις παραδοσιακές αντιλήψεις της εποχής. Επιπρόσθετα ο λόγος του φαίνεται να προετοιμάζει το έδαφος για τον λόγο του Πausανία που θα ακολουθήσει και θα διαχωρίσει τον έρωτα σε Ουράνιο και Πάνδημο. Αυτό έγκειται στο γεγονός ότι για τον Φαίδρο έχει πολύ μεγάλη σημασία η έννοια των αναισχυντων και των έντιμων πράξεων στις οποίες μας οδηγεί ο έρωτας. Με ανάλογο τρόπο θα λέγαμε θα ακολουθήσει ο λόγος του Πausανία που θα συμπληρώσει τον αρκετά περιποιημένο και προετοιμασμένο λόγο του Φαίδρου που μοιάζει κατά τον Hunter με εκτενή πεζή εκδοχή μιας συνηθισμένης ποιητικής δομής,

³⁷ Τα πρόσωπα αποτελούν μέσα στο διάλογο μια ζωντανή παρουσία, που διαδραματίζει ένα ρόλο στο πλαίσιο της ζωής, έτσι που ο διάλογος ποτέ δεν αποστεώνεται σε μια ξηρή εννοιολογική αναζήτηση. Μιχαηλίδης Κ., Πλάτων. Λόγος και Μύθος, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1998 (σελ. 186.)

³⁸ Συμπόσιον, 178a- 180b.

³⁹ Συκουτρή, Ι. Πλάτωνος Συμπόσιον, Εστία, Αθήνα 1943 (εισαγωγή).

διατύπωση μιας γενικής αλήθειας που ακολουθείται από παραδείγματα αντλημένα απ τη μυθολογία προκειμένου να την καταστήσουν σαφή. Τέλος να τονίσουμε ότι ο Φαίδρος παρουσιάζεται έτοιμος και έμπειρος στο θέμα του έρωτα ίσως εξαιτίας της επιχειρηματολογίας που ως ακροατής στον *Πρωταγόρα* έχει γοητευτεί απ' τον λόγο του Λυσία ο οποίος σχετικά με τον έρωτα υποστηρίζει ότι είναι προτιμότερο να παραδοθεί κανείς στον έρωτα κάποιου που δεν τον αγαπά παρά σε κάποιον που τον αγαπά. Έτσι έχοντας το υπόβαθρο θα λέγαμε μιας προηγούμενης συζήτησης περί έρωτα και προσθέτοντας τις αυθεντίες των μύθων κατασκευάζει την δική του ρητορική επιχειρηματολογία που βρίσκεται πολύ κοντά στις παραδόσεις της εποχής. Κλείνοντας παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι στον ομώνυμο διάλογο που φέρει τον τίτλο *Φαίδρος* και εμφανίζεται επίσης ο Φαίδρος να συμμετέχει σαν ακροατής, ο Σωκράτης εξετάζει την έννοια του ωραίου (καλό) που θα έρθει έπειτα στο *Συμπόσιο* να παρουσιάσει η Διοτίμα.

β) Παυσανίας⁴⁰

Αμέσως μετά εμφανίζεται ο Παυσανίας έτοιμος να πάρει κι αυτός τη θέση του με τα επιχειρήματά του για τον έρωτα και να ανέβει ένα ακόμη σκαλοπάτι στην κλιμακωτή, όπως προείπαμε, εξέλιξη της “αναζήτησης” του έρωτα. Έτσι απ' την αρχή του λόγου του τονίζει ότι πρέπει πρώτα απ' όλα να καταστήσει σαφές τί είναι ο έρωτας κι έπειτα να τον εγκωμιάσει δείχνοντας ότι έρχεται να συμπληρώσει το λόγο του προηγούμενου ομιλητή. Αυτή η έξυπνη κίνησή του για την αναζήτηση της φύσης του έρωτα τον χρίζει νομοθέτην του συμποσίου σύμφωνα με τον Hunter που τον παρομοιάζει στη συνέχεια με τον Σωκράτη του *Φαίδρου* ο οποίος τονίζει την αναγκαιότητα της αρχικής αναζήτησης της ουσίας του θέματος που εκάστοτε συζητούν⁴¹. Παρουσιάζεται όμως πιο ενεργητικός σε αντίθεση με τον *Πρωταγόρα* όπου εκεί ο Παυσανίας συμμετέχει σαν ακροατής. Απ το συγκεκριμένο διάλογο ωστόσο αντλούμε μια ιδιαίτερα σημαντική πληροφορία στο 315b ότι ήταν μαζί μ' ένα νεαρό παιδί, τον Αγάθωνα που παρουσιάζεται ως ερώμενος του Παυσανία.

Στο *Συμπόσιο* ο Παυσανίας επιχειρεί μια σύνδεση μεταξύ παιδεραστίας και φιλοσοφίας⁴². Υποστηρίζει ότι ο έρωτας συσχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη. Ως ακόλουθος της Αφροδίτης λοιπόν, έχει διττή φύση. Εφόσον υπάρχουν δύο Αφροδίτες: απ' τη μια έχουμε την Ουράνια και απ την άλλη την Πάνδημο, κατ' αντιστοιχία θα έχουμε και δύο έρωτες: τον Ουράνιο και τον Πάνδημο. Ο Ουράνιος δηλαδή ο “ανώτερος” έρωτας σχετίζεται με τους ηθικούς ανθρώπους που δια μέσου του έρωτα

⁴⁰ *Συμπόσιον*, 180c- 185c.

⁴¹ Hunter, Richard. , *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 49).

⁴² Η συγκεκριμένη πρώτη προσπάθεια του Παυσανία για σύνδεση της παιδεραστίας που θα παρουσιάσει με την φιλοσοφία κρίνεται ανεπιτυχής και γι αυτό το λόγο θα ακολουθήσει ο Σωκράτης που θα παρουσιάσει τη σωστή εκδοχή αυτής της σύνδεσης που απείχε πολύ απ' τις αντιλήψεις της εποχής για την παιδεραστία. βλ. Μπάλλα Χλόη, Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής” στο *Ιδίος εν κοινω σταλεις: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*, επιμ. Λ. Αθανασάκη., Τ. Νικολαΐδης και Δ. Σπαθάρας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο- υπό έκδοση.

αποβλέπουν σε ηθικά αισθήματα, δηλαδή στην εξέλιξη του νου συνεπώς σε αληθινά παντοτινά αισθήματα. Απ' την άλλη πλευρά ο Πάνδημος, ο σαρκικός έρωτας, σχετίζεται με τους "φαύλους" ανθρώπους που αποβλέπουν στα σώματα των ερωμένων και στη απλή ικανοποίησή τους. Μέσα από αυτήν την μυθολογική προσέγγιση ο Πausανίας επιδιώκει να μας μεταφέρει στην κοινωνική προσέγγιση του έρωτα με την μορφή που έπαιρνε θέση στην αρχαία Αθήνα. Σύμφωνα με την άποψη του Brisson αυτός είναι και ο ρόλος του Πausανία στο συγκεκριμένο σημείο, να παρουσιαστεί δηλαδή η παράδοση της εποχής σχετικά με τον έρωτα. Ο λόγος του κατά τον Brisson είναι ένας «προγραμματισμένος έπαινος της παιδεραστίας» και ο Πausανίας ως επί χρόνια εραστής του νεαρού οικοδεσπότη Αγάθωνα δεν θα μπορούσε να μη μιλήσει γι' αυτό τον έρωτα που αποφέρει εξύψωση της ψυχής και που έχει επηρεάσει όλη τη ζωή και τη στάση του. Εύκολα θα συμφωνήσουμε με τον Hunter ότι δεν μπορούμε να παραλείψουμε το γεγονός ότι ο Πausανίας τονίζει τον ομοφυλοφιλικό έρωτα μεταξύ ανδρών μόνο, μιας και ο ετερόφυλος έρωτας ή ο έρωτας μεταξύ γυναικών αποτελεί κομμάτι του κατώτερου έρωτα που δεν αρμόζει στο ελιτίστικο προφίλ του. Αυτό συνίσταται στο γεγονός ότι ο Πausανίας ενστερνίζεται τις κοινωνικές αντιλήψεις της εποχής σχετικά με τη θέση της γυναίκας τις οποίες θα έρθει να αντισταθμίσει αργότερα η εμφάνιση και η στάση της Διοτίμας. Έτσι εφόσον ο έρωτας για εκείνον αποτελεί μέσο κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ανέλιξης του νεαρού άνδρα και οι γυναίκες δεν είχαν θέση σε αυτά δεν μπορεί παρά κι ο έρωτας που τις περιλαμβάνει να είναι κατώτερος. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο παιδεραστικός έρωτας που παρουσιάζει ο Πausανίας, με τον εραστή και τον ερώμενο να αποβλέπουν σε οφέλη της ψυχής και όχι του σώματος είναι ο έρωτας με την παιδευτική σημασία που παρουσιάζει ο Αλκιβιάδης για τον δάσκαλό του Σωκράτη. Αλλά η διαφοροποίησή του έγκειται στην καθαρά κοινωνική «φύση» του έρωτα αυτού. Θα δικαιολογήσω αυτή τη διαφοροποίηση με την παρατήρηση του Brisson ότι η λέξη ψυχή που αναφέρει ο Πausανίας είναι συνώνυμη του χαρακτήρα⁴³. Αυτό σημαίνει ότι όταν ο Πausανίας μιλάει για τον «καλό» παιδεραστικό έρωτα εννοεί τον έρωτα εκείνο μέσω του οποίου ο ηλικιωμένος άνδρας θα βοηθήσει ή καλύτερα θα καθοδηγήσει το νεαρό άνδρα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του για την πορεία του μέσα στην κοινωνία. Έχουμε λοιπόν έναν ξεχωριστό εραστή, μιας μακροχρόνιας σχέσης να μιλάει έμμεσα γι' αυτήν μέσα από το συγκεκριμένο λόγο αλλά και έναν ένθερμο υποστηρικτή της παιδεραστίας που δίνει έμφαση στον διδακτικό ρόλο του εραστή. Παράλληλα επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στα κριτήρια κάτω απ τα οποία θα ήταν επιτρεπτή και η σεξουαλική επαφή μεταξύ εραστή και ερώμενου, γεγονός που θα διαφοροποιήσει έντονα την θέση του Σωκράτη. Γι αυτόν ακριβώς το λόγο, αν και φαίνεται κάπως ιδανική η παρουσίαση του Πausανία με το διαχωρισμό καλής και κακής παιδεραστίας ανάλογα με τις προθέσεις των εμπλεκόμενων προσώπων, ωστόσο δεν κλείνει ο διάλογος με αυτή. Ο Σωκράτης θα είναι αυτός που θα παρουσιάσει τη σωστή παιδεραστία με τη σεξουαλική εμπλοκή να θεωρείται εντελώς ανεπίτρεπτη. Τέλος στο πρόσωπο του Πausανία παρατηρούμε έναν πολιτικό ρήτορα που προσπαθεί μ' έναν σωστά διαμορφωμένο λόγο να μας πείσει για

⁴³ Brisson L., "Agathon, Pausanias, and Diotima in Plato's Symposium: Paidierastia and Philosophia", μτφ Chase M. Sheffield

την αλήθεια του και να μας δείξει πόσο μεγάλη αξία έχει η εφαρμογή της άποψής του για την πόλη.

γ) Ερυξίμαχος⁴⁴

Περνώντας στο επόμενο πρόσωπο και ομιλητή του *Συμποσίου* συναντάμε τον Ερυξίμαχο. Ο Ερυξίμαχος με την ιδιότητα του γιατρού, τον οποίο συναντάμε στον *Πρωταγόρα* να θέτει αστρονομικά ζητήματα προς διερεύνηση, υιός του Ακουμενού φίλου του Σωκράτη και επίσης γιατρού, εκπροσωπεί τον άνθρωπο της επιστήμης κι έρχεται να ανοίξει τους ορίζοντες των συνομιλητών με την επιστημονική του γνώση και να επιτευχθεί άλλο ένα βήμα στην αναζήτηση του έρωτα. Ως επιστήμων διακεκριμένος για την ευρύτητα της μόρφωσής του, παρατηρούμε να έχει (ή καλύτερα πρέπει να έχει) συγκεκριμένη τακτική στο λόγο του. Μετρημένος, με πιο επίσημο ύφος παρουσιάζει τη δική του θέση για τον έρωτα. Ως επιστήμων επιδιώκει να καταστήσει τον έρωτα μια καθολική αρχή.⁴⁵ Εγκωμιάζει τον έρωτα χωρίς να ξεφύγει από το πλαίσιο της επιστήμης του, της ιατρικής, γι αυτό άλλωστε αναφέρει επιχειρήματα που όπως θα μπορούσαμε να πούμε “τα γνωρίζει καλά”. Αυτό λοιπόν που λέει για το θέμα στους συμποσιαστές του, αφού τονίζει ότι αποδέχεται και τη διάκριση του προηγούμενου ομιλητή του Πausανία, είναι ότι ο έρωτας δεν βρίσκεται μόνο στους ανθρώπους, στα ζώα και στα φυτά. Ο έρωτας βρίσκεται σε πάρα πολλά πράγματα εξασφαλίζοντας την αρμονία των αντιθέτων. Στη ιατρική τέχνη, την επιστήμη του, διακρίνει τον καλό γιατρό που είναι ικανός να διαγνώσει τον καλό και τον κακό έρωτα που σε σχέση με το σώμα αναφέρεται στα εχθρικά για το σώμα στοιχεία όπως το ψυχρό- το θερμό κλπ. Στη μουσική τέχνη, ο έρωτας είναι αυτός που εξασφαλίζει την αρμονία και το ρυθμό. Σε όλα τα επίπεδα της ζωής ανθρώπων – ζώων – φυτών και όλων των πραγμάτων ο έρωτας απ τη μια πλευρά είναι εκεί για να εξασφαλίσει την αρμονία όταν φυσικά τα συνδιαλεγόμενα στοιχεία προσβλέπουν στην αρμονία. Ενώ απ την άλλη πλευρά ο έρωτας γίνεται “καταστροφικός” και ολέθριος όταν τα συνδιαλεγόμενα στοιχεία αποβλέπουν ή τα περιβάλλει η αταξία, η ακολασία. Όπως ο Πausανίας διέκρινε τη διττή φύση του έρωτα, έτσι κι ο Ερυξίμαχος συμφώνησε μέσα απ' τα επιχειρήματά του. Ωστόσο το στοιχείο που προσθέτει στον έρωτα ο Ερυξίμαχος, είναι η ερωτική μέθη η οποία μπορεί να “ξεμυαλίσει” και να παρασύρει κάποιους οι οποίοι θα βυθιστούν στο σκοτάδι του ψυχολογικού αδιεξόδου.

⁴⁴ *Συμπόσιον* 185e- 188e.

⁴⁵ Ο σκοπός του λόγου του Ερυξίμαχου είναι να διευρύνει την έννοια του έρωτα, να τον καταστήσει μια καθολική αρχή και να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του ειδικού και του γενικού. Connolly D. *Τα φτερά του έρωτα* στο Έρωτας Παιδεία & Φιλοσοφία, Βουδούρης Κ. Αθήνα 1989.

δ) Αριστοφάνης⁴⁶

Έπειτα ακολουθεί ο γνωστός μας Αριστοφάνης ο οποίος εκπροσωπεί τον ποιητικό λόγο της εποχής μέσα από τις κωμωδίες του. Είναι από τα πρόσωπα που διχάζουν τους μελετητές για το λόγο που επιλέχθηκε απ' τον Πλάτωνα στο συγκεκριμένο διάλογο. Αυτό συμβαίνει διότι ο κωμικός αλλά συγχρόνως καυστικός τρόπος που σχολιάζει την πολιτική κι όχι μόνο σκηνή στην εποχή του, προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις. Ωστόσο αυτό που δημιουργεί περισσότερα ερωτήματα στους σύγχρονους μελετητές είναι η συσχέτιση της καυστικότητας του Αριστοφάνη με την καταδίκη του Σωκράτη σε θάνατο⁴⁷. Να αναφέρουμε στο συγκεκριμένο σημείο ότι για τον Πλάτωνα οι κωμωδίες είναι χαροποιές παραστάσεις στις οποίες δεν απαντώνται σοβαρά ερωτήματα. *Έτσι είναι και η παράσταση του Πλατωνικού Αριστοφάνη στο Συμπόσιο : επινοητική, πνευματώδης, γοητευτική, υπαινικτική σοβαρών θεμάτων, αλλά κατά βάθος ολότελα κενή*⁴⁸. Όμως αυτό το κομμάτι τυγχάνει περαιτέρω συζήτησης αλλά όχι στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Ο Αριστοφάνης λοιπόν με τη σειρά του έρχεται αμέσως μετά τον ιατρό Ερυξίμαχο να αστείευτεί με την ιατρική του τέχνη που θεραπεύει τον λόξυγκα με το φτέρνισμα αφού το φτέρνισμα αυτό έφερε τον έρωτα- γαλήνη στον οργανισμό του. Σατυρίζει την “εγκυρότητα” της επιστημονικής άποψης που θέλει να προβάλλει ο Ερυξίμαχος. Έπειτα χρησιμοποιεί έναν μύθο για να μας πει ότι οι άνθρωποι παλαιότερα δεν είχαν δυο γένη αλλά τρία, το αρσενικό- το θηλυκό και το ανδρόγυνο. Κι επειδή οι άνθρωποι ήταν διπλοί π.χ δυο γυναίκες μαζί, δυο άνδρες μαζί κλπ ένιωθαν τόσο δυνατοί που τα έβαζαν με τους θεούς. Έτσι ο Δίας για να τους τιμωρήσει για την ασέβειά τους, τους χώρισε στα δυο. Μισό και μισό. Στη προσπάθεια του ανθρώπου να ξαναγίνει Ένα και να επανέλθει στη αρχική του φύση γεννήθηκε ο έρωτας. Έτσι λοιπόν βρίσκοντας το άλλο μισό του ο έρωτας φτάνουμε σε κάτι ανώτερο, κάτι τέλειο. Μια οπτική του έρωτα που πλησιάζει ακόμη πιο κοντά, συγκριτικά με τους προηγούμενους ομιλητές, σε αυτά που θα έρθει να παρουσιάσει η Διοτίμα για τον έρωτα.

Κλείνοντας, βλέπουμε ότι ο Πλάτωνας παρουσιάζει έναν Αριστοφάνη που έρχεται να καυτηριάσει την επιστημονική εγκυρότητα αλλά και να τονίζει τον σεβασμό προς το θείο, το ανώτερο, που εκείνη την εποχή αποτελούν φλέγοντα ζητήματα. Ο Πλάτωνας βρίσκει το κατάλληλο πρόσωπο να περάσει και τα δικά του μηνύματα γι' αυτά τα θέματα. Ωστόσο αυτό που θέλει να τονίσει είναι ότι παρόλο που ο ποιητικός λόγος του Αριστοφάνη, ως επιβεβαίωση και η χρήση του μύθου, ήταν ευρέως αποδεκτός και ένα μέσο διδασκαλίας την εποχή του, μπορούσε να επιφέρει ανυπολόγιστες συνέπειες. Κι σ' αυτό το σημείο ο Πλάτωνας δεν θέλει να καταδείξει τον ποιητικό λόγο καθεαυτό. Το σημαντικότερο είναι η χρήση του μέσα στο πλαίσιο της ελευθερίας του λόγου που

⁴⁶ Συμπόσιον 189c- 193e.

⁴⁷ Ο Αριστοφάνης στην *Απολογία* παρουσιάζεται ως υπαίτιος της καταδίκης του Σωκράτη εφόσον είναι ο κύριος κατηγορός του μέσα από την δημόσια διακωμώδησή του και την ταύτισή του με τους σοφιστές στις *Νεφέλες 18b-c*.

⁴⁸ Hunter, Richard. , *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 77).

προσέφερε η δημοκρατία αλλά και της κατάχρησης της με παράδειγμα ίσως τις κωμωδίες του Αριστοφάνη. Μέσα από αυτό θα αναδείξει την υπεροχή του φιλοσοφικού λόγου ως μέσο διδασκαλίας. Τέλος να αναφέρουμε ότι η παρουσία του Αριστοφάνη στο σύνολο του κλιμακωτού αναβαθμού που αναφέραμε θεωρείται “κενή” χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν συμβάλλει στα μηνύματα που θέλει να περάσει ο Πλάτωνας στο κοινό του με ένα από αυτά το ζήτημα της αληθοφάνειας και όχι της πραγματικής αλήθειας του λόγου του λόγω του μύθου που χρησιμοποιεί.

ε) Αγάθωνας⁴⁹

Έπειτα έρχεται ο Αγάθωνας που είναι ο οικοδεσπότης του συμποσίου. Η παρουσίαση της προσωπικότητάς του και η σκιαγράφησή του από τον ίδιο τον Πλάτωνα αλλά και από τον Αριστοφάνη μέσα από το δικό του λόγο είναι ξεχωριστή. Ο Αγάθωνας εκπροσωπεί την “υψηλή” κοινωνία της εποχής- την ελίτ όπως θα λέγαμε σήμερα. Διοργανώνει το συγκεκριμένο συμπόσιο, ως είθισται, για να γιορτάσει την πρώτη του νίκη σε δραματικό αγώνα στα Λήναια το 416 π.Χ. Έτσι ανοίγει το πλουσιοπάροχο σπίτι του⁵⁰ και μαζί με τους βοηθούς του υποδέχεται σημαντικούς και γνωστούς ανθρώπους της εποχής για να φάνε, να πιουν και να συζητήσουν. Έτσι άλλωστε άρμοζε στο ελιτίστικο προφίλ του. Προβάλλει έναν εκλεπτυσμένο χαρακτήρα αλλά παράλληλα έναν άνθρωπο με αυτογνωσία που τείνει προς εγωισμό. Με τον εγωισμό του βρίσκει μια αδυναμία- ότι κάτι εκλείπει από τους προηγούμενους λόγους. Αυτή την έλλειψη θα έρθει να προσπαθήσει να αποκαταστήσει μέσα από έναν ρητορικό λόγο. Ως ποιητής θα χρησιμοποιήσει έντονο λυρισμό για να αναδείξει την ομορφιά του έρωτα σε όλα τα επίπεδα με έντονες λέξεις και φράσεις στο λόγο του. Ακολουθεί την τακτική των ρητόρων της εποχής αποδίδοντας στον έρωτα όλες τις υπέρτατες αρετές στο μέγιστο βαθμό. Η ρητορική του δύναμη με επιφανειακά “λογικά” επιχειρήματα θα χρησιμοποιηθεί για να πείσει τους συνομιλητές του ότι ο έρωτας είναι αιώνια νεαρός, όμορφος, δίκαιος, σοφός. Ωστόσο απ' την πλευρά του Πλάτωνα τονίζεται η ρητορική ικανότητα του ομιλητή Αγάθωνα για τον αντίθετο ακριβώς λόγο απ' το αποτέλεσμά της, αφού για τον Πλάτωνα σημασία δεν έχει η πειθώ αλλά η αλήθεια που αμέσως μετά τον Αγάθωνα θα έρθει να δείξει ο Σωκράτης⁵¹. Γι αυτόν ακριβώς το λόγο ο Σωκράτης στο λόγο του θα τον επαινέσει ότι μίλησε όμορφα αλλά απευθείας θα τονίσει ότι έκανε

⁴⁹ Συμπόσιον 194e- 197e.

⁵⁰ Το πλουσιοπάροχο σπίτι του Αγάθωνα προσπαθεί να περιγράψει και να σχεδιάσει ο Ι. Συκουτρής στην εισαγωγή του χρησιμοποιώντας στοιχεία από το τυπικό των συμποσίων στην αρχαία Ελλάδα. Έτσι ο αριθμός των κλινών που προϋποθέτει ο αριθμός των καλεσμένων, η παρουσία δούλων- αυλιτρίδων, το αύθονο φαγητό και ποτό συνεπάγονται ένα πλουσιοπάροχο σπίτι. Συκουτρής Ι, *Πλάτωνος Συμπόσιον*, Κολαρού, Αθήνα 1934 (εισαγωγή σελ 29).

⁵¹ Σ' αυτό το σημείο εμφανίζεται η ταύτιση εν μέρει την φιλοσοφίας και της ρητορικής καθώς και οι δύο χρησιμοποιούν το λόγο και την επιχειρηματολογία. Φαίνεται η ρητορική να συνιστά κομμάτι της φιλοσοφίας. Ωστόσο η ένσταση που υπήρχε και προκαλούσε την ένταση ανάμεσα στους υποστηρικτές των δύο πλευρών είναι αν τα επιχειρήματα και ο λόγος επεδίωκε την ανάδειξη της αλήθειας ή απλώς την πειθώ. Allen J. *Ο Αριστοτέλης για τις επιστήμες των επιχειρημάτων* στο *Φιλοσοφία & Ρητορική στην κλασική Αθήνα*. Μπάλλα. Χλ. Π.Ε.Κ, 2008.

λάθος στην άποψή του για την ομορφιά του έρωτα⁵².

Η προσωπικότητα του Αγάθωνα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη μας σχετικά με την έννοια της παιδευαστίας. Ο νεαρός Αγάθωνας ως μακροχρόνια εραστής του Πausανία, μια σχέση την οποία μας παρουσιάζει ο Πλάτωνας στον *Πρωταγόρα* με τον Αγάθωνα να βρίσκεται πλάι στο δάσκαλό του, φαίνεται να έχει επηρεαστεί από το δάσκαλό του και να ακολουθεί τα βήματά του στο λόγο του και στις διακρίσεις του. Σχετικά με αυτό θα δούμε παρακάτω τον Πausανία να παρουσιάζει μια θεώρηση του έρωτα και της παιδευαστίας η οποία μοιάζει με υπεράσπιση αυτής της ομοφυλοφυλικής μακροχρόνιας σχέσης του με τον Αγάθωνα η οποία έχει διακωμωδηθεί απ τον Αριστοφάνη στις *Θεσμοφοριάζουσες*.

στ) Σωκράτης⁵³

Ένα βήμα πριν την κορύφωση του συμποσίου και ο λόγος δίνεται στο Σωκράτη. Είναι ο γνωστός “Σωκράτης των Πλατωνικών διαλόγων” που πολλές φορές έχει διχάσει την γνώμη των μελετητών αν στους λόγους είναι ο ίδιος ο Σωκράτης ή ο μαθητής του Πλάτωνας πίσω απ’ το προσωπείο του Σωκράτη (αυτό ωστόσο είναι ένα θέμα που δεν θα μας απασχολήσει στη συγκεκριμένη εργασία καθότι χρίζει ξεχωριστής διερεύνησης). Ο λόγος του Σωκράτη στο *Συμπόσιο* είναι τόσο ιδιαίτερος και ξεχωριστός όχι μόνο για το περιεχόμενό του αλλά και για τη μορφή του καθώς ο εγκιβωτισμός της αφήγησης, ο διάλογος μέσα σ’ έναν άλλο διάλογο, με την εμφάνιση της μάντισσας Διοτίμας μέσα από τα λόγια του Σωκράτη δημιουργούν ένα μυστήριο.

Αρχικά ο Σωκράτης, όπως συνηθίζει, αφού πρώτα ζητάει την άδεια από τους συνομιλητές του, απευθύνει κάποιες ερωτήσεις στον Αγάθωνα. Μέσα από τις συνεχείς ερωτήσεις αναγκάζει τον Αγάθωνα να παραδεχτεί ότι ο έρωτας δεν είναι ούτε ωραίος, ούτε αγαθός όπως αρχικά είχε τοποθετηθεί στο λόγο του. Αυτό συμβαίνει διότι όπως θα υποστηρίξει ο ίδιος, ο έρωτας ποθεί το ωραίο και το αγαθό κι επομένως δεν είναι δυνατόν να ποθεί κάτι που το έχει. Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο της κουβέντας του παρουσιάζει τα λόγια της ιερομάντισσας Διοτίμας, που τον δίδαξε τί είναι ο έρωτας κι έρχεται να παρεμβάλλει το λόγο της μέσα στο λόγο του. Άλλωστε όπως παραδέχεται ο ίδιος δε γνωρίζει τίποτα για το θέμα και χρειάστηκε ένα δάσκαλο, τη Διοτίμα, για να φτάσει στη γνώση που μας παρουσιάζει. Προοικονομεί με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο την ανάγκη και την αξία της διδασκαλίας που θα παρουσιάσει η Διοτίμα ακόμη και για τον ίδιο τον δάσκαλο.

Ο εγκιβωτισμένος αυτός διάλογος, τόσο αριστοτεχνικά φτιαγμένος καθ’ όλη τη διάρκειά του, σε ωθεί στην αίσθηση ότι δεν τον διηγείται κάποιος άλλος, στην προκειμένη περίπτωση ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι εκεί η ίδια η Διοτίμα που συνομιλεί με τους συμπότες. Η Διοτίμα λοιπόν λέει ότι ο έρωτας είναι *Δαίμων*⁵⁴ γιατί βρίσκεται ανάμεσα σε θεό και θνητό, σε ομορφιά και ασχήμια. Αναφέρει στοιχεία για το

⁵² *Συμπόσιον* 201c.

⁵³ *Συμπόσιον* 198- 212a.

⁵⁴ *Συμπόσιον* 202e.

γενεαλογικό δέντρο του έρωτα- είναι γιος του Πόρου και της Πενίας. Επιπρόσθετα η διδασκαλία της Διοτίμας θέλει να τονίσει ότι ο έρωτας θα γεννήσει στο άτομο ιδέες που έχει μέσα του, που τις κυφορεί, αλλά χρειάζεται έναν σωστό καθοδηγητή κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Χρειάζεται ένα σωστό δάσκαλο για να ανεβεί προς τις Ιδέες που θα φανερώνουν την αλήθεια. Εδώ έχουμε προετοιμασία για την Ιδέα αναζήτησης των φιλοσόφων και της φιλοσοφίας του έρωτα.

ζ) Αλκιβιάδης⁵⁵

Φτάνουμε στη κορύφωση του διαλόγου και για το τέλος ο Πλάτωνας κρατάει το λόγο του Αλκιβιάδη. Είναι ο ωραίος και τολμηρός νέος που βρέθηκε στο επίκεντρο της Αθηναϊκής ζωής καθ' όλη τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου. Γιος του Κλεινία, με μητέρα που άνηκε στην μεγάλη οικογένεια των Αλκμαιονιδών και μετά το θάνατο του πατέρα του με κηδεμόνα τον Περικλή, είχε την απαραίτητη, για τα δεδομένα της εποχής, φήμη για να ασκήσει πολιτική και στρατιωτική επιρροή στην Αθήνα και ν' αναλάβει υψηλά αξιώματα. Η οικογενειοκρατική δημοκρατία του 5ου αιώνα συνέβαλλε επίσης στην εύκολη και γρήγορη ανέλιξή του. Εκτός από την απαραίτητη φήμη που του κληροδότησε, το οικογενειακό υπόβαθρό του επηρέασε και την προσωπικότητά του. Ιδιαίτερα η δύναμη και η δόξα του κηδεμόνα του διαδραμάτισαν τον βασικό ρόλο στην πορεία του καθώς υιοθέτησε και ο ίδιος υψηλές και ίσως τολμηρές φιλοδοξίες οι οποίες σε συνδυασμό με τον υπερβολικό εγωισμό του και την απουσία ηθικών ενδοιασμών⁵⁶ δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα⁵⁷. Αναπόφευκτα λοιπόν ως ιστορικό πρόσωπο ο Αλκιβιάδης έρχεται να ταραξεί τους μελετητές του *Συμποσίου*, αφού ο χρόνος συγγραφής και πραγμάτωσής του σε σχέση με το πολιτικό σκηνικό της εποχής της κλασσικής Αθήνας δημιουργεί πολλά ερωτήματα. Η συμμετοχή του στο διάλογο προκαλεί μια αναταραχή στους συγχρόνους όμοια μ' αυτή που φαίνεται ότι προκάλεσε στους συμμετέχοντες του συμποσίου μόλις εισέβαλλε μεθυσμένος στο σπίτι του Αγάθωνα⁵⁸. Στο συγκεκριμένο σημείο να αναφέρουμε ότι ο Αλκιβιάδης ως πρόσωπο εμφανίζεται στον *Πρωταγόρα* όπου κι εκεί επίσης κάνει την ξαφνική εμφάνισή του αλλά και στον ομώνυμο διάλογο *Αλκιβιάδης*.

Ο Αλκιβιάδης στο *Συμπόσιο* ως πολιτικός εκφραστής της ηθικής της Αθηναϊκής δημοκρατίας του τέλους του 5ου αιώνα, εκπροσωπεί τη νέα γενιά πολιτικών που η

⁵⁵ *Συμπόσιον* 215a- 222b.

⁵⁶ Η De Romilly J. μας δίνει πολλές πληροφορίες για τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και την πορεία του Αλκιβιάδη στο ομώνυμο βιβλίο της τονίζοντας ότι η σημαντική αυτή μορφή της ιστορίας προκάλεσε εχθρότητες που απέβησαν μοιραίες όχι μόνο στην εποχή του αλλά οι προεκτάσεις φτάνουν ως ο σημερινό κόσμο μιας και το χάος των πολιτικών διενέξεων είναι πάντα επίκαιρο. De Romilly Jacqueline, *Ο Αλκιβιάδης*, μτφ Μηλιαρέση Κ.-Αθανασίου Α., εκδ. Άστυ, Αθήνα 2007.

⁵⁷ Ο Πλούταρχος μας παρουσιάζει χαρακτηριστικά ότι ο εγωισμός του Αλκιβιάδη μαζί με τα τολμηρά οράματά του ενισχύθηκαν κι από τους κόλακες και διαφθορείς της εποχής: *Ήταν στην αγάπη του για τιμές και δόξα που αποτείνονταν οι διαφθορείς του, βυθίζοντάς τον πρόωρα στα νερά της μεγαλοπραγμοσύνης, καθώς τον έπειθαν πως δεν είχε παρά να εμφανιστεί στη σκηνή και μονομιás θα επισκίαζε τελείως όλους τους στρατηγούς και πολιτικούς ηγέτες, ξεπερνώντας ακόμη και τον Περικλή σε δύναμη και σε δόξα μεταξύ των Ελλήνων.* Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης* (6.4)

⁵⁸ *Συμπόσιο* 212c-d.

ηθική τους ταυτιζόταν με το προσωπικό κυρίως συμφέρον. Η τακτική που ακολουθούσε ταυτίζεται από τον Ντόναλντ Κέιγκαν με τις πολιτικές εκστρατείες των ημερών μας, με τρόπο όπου η επίλυση των πολιτικών ζητημάτων έρχεται σε δεύτερη μοίρα μπρος στην ευνοϊκή προβολή της προσωπικότητας των πολιτικών με επιβλητικές επιδείξεις και ρητορικούς λόγους⁵⁹. Η διαφορά στο λόγο του Αλκιβιάδη σε σχέση με όλους τους προηγούμενους που αναφέρθηκε στην αρχή ότι ο ένας αποτελεί συνέχεια του άλλου και κάθε επόμενος συμπληρώνει τον προηγούμενο λόγο, είναι ότι αντί να εγκωμιάσει τον έρωτα έρχεται και εγκωμιάζει τον Σωκράτη ο οποίος ταυτίζεται με τον Έρωτα. Έτσι, αντί να μιλήσει για το θέμα που όλοι μιλούν, έρχεται και μιλάει για τον προηγούμενο ομιλητή, τον ξεχωριστό δάσκαλο Σωκράτη. Παράλληλα η επιλογή του Αλκιβιάδη κρύβει ένα ποσοστό ειρωνίας από την πλευρά του Πλάτωνα καθώς όπως γνωρίζουμε οι κατοπινοί, ο Αλκιβιάδης είναι αυτός που θα φέρει την Αθήνα σε θέση καταστροφής-πτώσης με την περιβόητη εκστρατεία στη Σικελία που κατέληξε σε φοβερή ήττα των Αθηναίων το 413π.Χ⁶⁰ Επιπρόσθετα αυτό που πρέπει να τονίσουμε στο συγκεκριμένο σημείο είναι ότι ο Σωκράτης στη δίκη του έπρεπε να αντικρούσει την ενοχή του για τα εγκλήματα των πρώην μαθητών του, συμπεριλαμβανομένου και του Αλκιβιάδη. Ο Αλκιβιάδης έρχεται στο Συμπόσιο να πλέξει το εγκώμιο του Σωκράτη, ο οποίος καμία σχέση δεν είχε με το “προφίλ” για το οποίο κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε. Ως ικανός ομιλητής και ρήτορας, πέρα από την πολιτική του καριέρα που οδήγησε σε διχασμό την Αθήνα με άλλους να τον λαχταρούν κι άλλους να τον μισούν⁶¹, ανακηρύσσεται από τον Πλάτωνα ικανός να κλείσει τους λόγους του Συμποσίου με ξεχωριστό τρόπο. Πιθανολογώ ότι αυτή η επιλογή του Πλάτωνα σχετίζεται με το ότι ο Αλκιβιάδης κοντά στο Σωκράτη έμαθε πολλά έστω κι αν δεν τα εφάρμοσε τελικά στον βίο του. Άλλωστε όπως κι ο ίδιος ο Αλκιβιάδης παραδέχεται “η συμφιλιώση μεταξύ μας είναι αδύνατη⁶²” κι όπως παρατηρούμε και με ανάλογο τρόπο σχολιάζει κι ο Ιωάννης Συκουτρής : ο Αλκιβιάδης δεν συμφιλιώθηκε με τον Σωκράτη, με το καλύτερό του εγώ και βάδισε τον δρόμο του όλεθρου, του ηθικού και του πολιτικού⁶³. Εδώ όμως θα αποδειχθεί ο ικανότερος να μιλήσει για το Σωκράτη παρουσιάζοντας μια βιοματική εμπειρία τονίζοντας ότι θα πει την αλήθεια⁶⁴.

Αδιαμφισβήτητα ο Πλάτωνας δεν φτάνει τυχαία σ' αυτή την απόφαση αφού η μορφή του διαλόγου δεν οργανώθηκε διόλου τυχαία. Στο συγκεκριμένο σημείο κι έχοντας στο μυαλό μας τα προηγούμενα θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι η “κενή” παρουσία του λόγου του Αριστοφάνη συμβάλει στην ανάδειξη μιας πολύ σημαντικής

⁵⁹ Κέιγκαν Ντ., *Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος*, μτφ Πηλαβάκης Ν., Ωκεανίδα 2004 (σελ. 362).

⁶⁰ Ο Ντόναλτ Κέιγκαν αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο Αλκιβιάδης (όπως και ο Νικίας) δεν είχε την τύχη να διαθέτει τα σπάνια χαρακτηριστικά ενός Περικλή ή ενός Κίμωνα. Αντιθέτως μοναδική φιλοδοξία του ήταν να καταλάβει την πρώτη θέση στην πολιτεία. *Η κακή μοίρα της Αθήνας ήταν ότι ενώ και οι δύο θέλησαν να διαδεχθούν την ολύμπια φυσιογνωμία του Περικλή, το περισσότερο που ο καθένας τους ήταν ικανός να επιτύχει ήταν να παρακωλύει τα σχέδια του άλλου.* (σελ. 363) Κέιγκαν Ντ., *Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος*, μτφ Πηλαβάκης Ν., Ωκεανίδα 2004.

⁶¹ Ο Αριστοφάνης διακωμωδεί τον Αλκιβιάδη αναφέροντας ότι : “Απ’τη μια τον ποθούν κι απ’την άλλη τον μισούν αλλά τον θέλουν κοντά τους”, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να τονίσει τον διχασμό που είχε προκαλέσει η προσωπικότητα του. Αριστοφάνης, *Βάτραχοι* 1425.

⁶² *Συμπόσιον* 213d5.

⁶³ Συκουτρής Ι., *Πλάτωνος Συμπόσιον*, Εστία, Αθήνα 1934, (σελ. 192).

⁶⁴ Τ’ αληθή ερω- την αλήθεια θα πω , όπως ακριβώς έκανε και ο Σωκράτης- αναζητούσε πάντοτε την αλήθεια. *Συμπόσιον* 215a.

αντίθεσης ανάμεσα στο προφίλ του Αλκιβιάδη και του Αριστοφάνη. Φαίνεται ότι ο κωμικός λόγος- χαρακτήρας του Αριστοφάνη χρησιμοποιείται για να έρθει σε πλήρη αντίθεση στο κείμενο με την τραγική έκβαση της ερωτικής ιστορίας που θα παρουσιάσει ο Αλκιβιάδης. Ακόμη η συγκεκριμένη θέση αλλά και τα συγκεκριμένα λόγια του ικανού ρήτορα Αλκιβιάδη επιδιώκουν με ιδιαίτερα λογοτεχνικό ύφος να αναδείξουν τον ξεχωριστό χαρακτήρα του Σωκράτη. Επιπρόσθετα ο μεθυσμένος εισβολέας που ταυτίζεται με τον ανείσχυτο χαρακτήρα, θα έρθει να πλέξει το εγκώμιο του Σωκράτη, μιας μορφής που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη δική του και θα λάμψει μέσα απ' το *Συμπόσιο*. Θα λάμψει η προσωπικότητα του δασκάλου Σωκράτη, της φιλοσοφίας του και της αξίας της φιλοσοφίας όπως θα δούμε παρακάτω.

4. ΚΥΡΙΑΡΧΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ (ΥΠΟ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ⁶⁵ ΚΑΙ ΤΗΣ MARTHA NUSSBAUM⁶⁶).

Στο προηγούμενο κεφάλαιο προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε τους χαρακτήρες που επέλεξε ο Πλάτωνας στο *Συμπόσιό* του. Στόχος μας τέθηκε κυρίως να επιχειρήσουμε να κατανοήσουμε το λόγο για τον οποίο ο Πλάτωνας κατέληξε στη συγκεκριμένη επιλογή προσώπων για το διάλογό του. Έτσι βλέποντας έναν έναν τους χαρακτήρες, μέσα στο πλαίσιο της ιδιαίτερης μορφής που έχει αυτός ο διάλογος, ανακαλύψαμε με πόσο περίτεχνο τρόπο ο Πλάτωνας έπλεξε το εγκώμιο του Έρωτα με τους “ηθοποιούς” του να μοιάζουν όλοι πρωταγωνιστές. Αυτό που εννοώ είναι ότι ο καθένας με τη σειρά του συνέβαλλε καταλυτικά στον αρχικό σκοπό του Πλάτωνα.

Ωστόσο η προσπάθεια του κάθε ομιλητή να ξεχωρίσει και να κερδίσει τον τίτλο του πιο ικανού και συνάμα επιτυχημένου λόγου στο *Συμπόσιο* είναι φανερή, όπως συνέβαινε άλλωστε σε τέτοιου είδους συζητήσεις της εποχής⁶⁷. Αναπόφευκτα λοιπόν, αυτή η προσπάθεια του ενός ομιλητή να επικρατήσει έναντι όλων των υπολοίπων επηρέασε τους κατοπινούς μελετητές οι οποίοι προσπαθούν με τη σειρά τους να βρουν ποιος από όλους και για ποιους λόγους θα κερδίσει τον τίτλο του ισχυρότερου και θα στεφθεί ως εξέχουσα προσωπικότητα.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε δύο αντετιθέμενες απόψεις από δύο πολύ σημαντικούς μελετητές του Πλάτωνα, οι απόψεις των οποίων έχουν προκαλέσει πολλά σχόλια αλλά διχάζουν και την προσωπική μου άποψη για το θέμα. Απ' τη μία πλευρά θα δούμε τη θέση του Γρηγορίου Βλαστού στις *Πλατωνικές Μελέτες* του και απ την άλλη πλευρά τη θέση της Martha Nussbaum στο *The Fragility of Goodness*.

Ένας απ' τους σημαντικότερους μελετητές του Πλάτωνα, ο Γρηγόριος Βλαστός, δεν θα μπορούσε να μην πάρει τη δική του θέση στο συγκεκριμένο θέμα. Έτσι λοιπόν στις *Πλατωνικές Μελέτες* του μιλώντας για τον Πλατωνικό έρωτα, αρχικά σ' ένα γενικό πλαίσιο, κι έπειτα πιο συγκεκριμένα για το *Συμπόσιο*, αφού πρώτα αναφέρεται στον έρωτα που απασχολεί τον Πλάτωνα, έρχεται να πάρει τη θέση του σε σχέση με τους ομιλητές του *Συμποσίου*. Καταλήγει να υποστηρίξει τον εγκιβωτισμένο διάλογο της Διοτίμας ως τον κυρίαρχο. Αυτό συμβαίνει διότι θεωρεί πως η Διοτίμα παρουσιάζει τον έρωτα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε σχέση με τη σκέψη του Πλάτωνα για το ηθικό- το καλόν, αυτό που πρέπει ν' αγαπάμε αληθινά. Η απάντηση βέβαια γι' αυτό που πρέπει ν' αγαπάμε αληθινά βρίσκεται στο 5ο βιβλίο της *Πολιτείας* και συγκεκριμένα στη “θεωρία των Ιδεών” όπου η Ιδέα είναι το “*πρώτον φίλον*” και οι φιλόσοφοι οι εραστές των Ιδεών⁶⁸.

⁶⁵ Vlastos Gregory, *Πλατωνικές Μελέτες*, μτφ Αροζόγλου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004.

⁶⁶ Nussbaum Martha, “The Fragility of Goodness”, Cambridge 1986.

⁶⁷ Σκουτρής Ι, *Πλάτωνος Συμπόσιον*, Εστία, Αθήνα 1934. (εισαγωγή).

⁶⁸ Σκουτερόπουλος Ν.Μ, *Πλάτων Πολιτεία*, Πόλις 2003.

Ο λόγος της ιερομάντισσας Διοτίμας , που ταυτίζεται με το ανώτερο- το θείο, έρχεται κατά τον Βλαστό να επιβεβαιώσει την αρχική του θέση. Η Διοτίμα αναφέρει ότι αγαπάμε και στρεφόμεστε προς το ωραίο επειδή είναι καλό. Επιθυμούμε το καλό γιατί μέσα από αυτό θα εξασφαλίσουμε την ευδαιμονία της ψυχής. Η έννοια- ιδέα του Ωραίου είναι αυτή που μας χαρίζει τη δημιουργική δύναμη. Έτσι νιώθουμε τη γέννηση μέσα στο ωραίο “ *τόκος εν τω καλώ*⁶⁹”. Ο ετεροφυλοφιλικός έρωτας που υποστηρίζει η Διοτίμα ξεκινάει με τη διάκριση του ωραίου, συνεχίζεται με την επιθυμία του και μας οδηγεί σε μια πράξη δημιουργικότητας με την τεκνογονία μέσα απ την οποία θα εξασφαλιστεί η αθανασία της ψυχής. Αγαπάμε το Ωραίο και μέσα από αυτό γεννιέται κάτι καλό. Η Ιδέα του Ωραίου είναι το τελικό αντικείμενο που μας οδηγεί στο καλόν κατά τη Διοτίμα. Ο έρωτας για τις Ιδέες του ωραίου, του αξιοθαύμαστου κλπ είναι ανώτερος έρωτας. Έτσι ο λόγος της Διοτίμας γίνεται “κανόνας” για τον έρωτα του Πλάτωνα κατά τον Βλαστό και επισκιάζει όλους τους άλλους με τη δύναμή του.

Πριν περάσουμε παρακάτω, να τονίσουμε ότι παρόλο που ο Βλαστός τοποθετεί την Διοτίμα στο υψηλότερο βάθρο στον αγώνα ανάμεσα στους ομιλητές, ωστόσο δεν διστάζει να κρατήσει μια επικριτική στάση απέναντι στον Πλάτωνα και κατ' επέκτασιν στη Διοτίμα σε σχέση με τον υπερβολικά αμιγή ιδεοκεντρικό και δημιουργικό προσανατολισμό που έχει που ξεφεύγει αρκετά απ τα ανθρώπινα δεδομένα. Άλλωστε όπως καταλήγουμε η ιδιότητα της Διοτίμας ως ιερομάντισσας, που εξυπηρετεί το θείο, εξυπηρετεί και τον Πλάτωνα όσον αφορά τον αρχικό του στόχο σε σχέση με τους συγκεκριμένους χαρακτήρες που χρησιμοποιεί.

Σ' αυτό ακριβώς το σημείο ερχόμαστε να δούμε την άποψη ενός άλλου προσώπου που έχει μελετήσει αρκετά τα έργα του Πλάτωνα και είναι η Martha Nussbaum. Συγκεκριμένα θα μας απασχολήσει το άρθρο της *The speech of Alcibiades: a reading of the Symposium*, το οποίο διαφοροποιείται σε σχέση με όλα τα παραπάνω που υποστηρίζει ο Βλαστός.

Ανακαλύπτουμε λοιπόν ότι η Nussbaum έχει διαφορετική θέση για το θέμα του κυρίαρχου διαλόγου στο *Συμπόσιο* σε σχέση με τον Βλαστό. Η διαφοροποίησή της αυτή ίσως έχει σχέση με την ηθική κρίση του έργου κι έρχεται ως απάντηση- αντίλογος σε όσα αναφέρει ο Βλαστός. Η Διοτίμα στη συνομιλία της με το Σωκράτη εξέφρασε την άποψή της για το Καλόν και την Ιδέα του Ωραίου ως Αντικείμενο του Έρωτα, ως μέσο για την επίτευξη της ευδαιμονίας και την εξασφάλιση της αιωνιότητας. Η Nussbaum λοιπόν, δεν θα υπονομεύσει την άποψη του Βλαστού. Ωστόσο προτού υποστηρίξει την άποψή της για την εξέχουσα φυσιογνωμία του *Συμποσίου* τονίζει αυτό που θέσαμε κι εμείς αρχικά. Όλοι οι ομιλητές εξυπηρετούν έναν συγκεκριμένο σκοπό- τον σκοπό του Πλάτωνα. Ανάλογα με την ερμηνεία που θέλουμε να δώσουμε στο έργο θα θέσουμε και συγκεκριμένη προσωπικότητα στη σκέψη μας ως κυρίαρχη μορφή και αντίστροφα. Παρόλο που δεν υπονομεύει την άποψη του Βλαστού έρχεται και διαφοροποιείται απέναντί του, δίνοντας απ την πλευρά της την υψηλότερη θέση του βάρου στον Αλκιβιάδη. Αυτό συμβαίνει διότι η Διοτίμα του Βλαστού, εκφράζει την άποψή της για την Ιδέα του Ωραίου στηριζόμενη στο πνευματικό επίπεδο και χωρίς η θεωρία της να κοιτάζει “πρόσωπα- χέρια- κεφάλια” κι οτιδήποτε σχετίζεται με το σώμα και το

⁶⁹ *Συμπόσιον* 204c.

ανθρώπινο στοιχείο.

Ο Αλκιβιάδης όμως διαφοροποιείται απ την παρουσία του και μόνο. Εμφανίζεται όμορφος, εντυπωσιακός, με θαυμάσια φύση. Ακολουθώντας αυτά τα στοιχεία δεν θα μπορούσε να σταθεί μόνο στο πνεύμα. Η προσωπική του εμπειρία στη ζωή και η προσωπικότητά του σε ιστορικό πλαίσιο δεν θα μπορούσε να απαλλάξει τη θεωρία του για τον έρωτα απ τα αισθήματα, τα πάθη και τις εκφράσεις του σώματος.

Η Nussbaum θα παρομοιάσει την άποψη και την παρουσία του στο *Συμπόσιο* με “ξημέρωμα και αποκάλυψη” αφού θα μιλήσει για έναν έρωτα πιο ιδιαίτερο, πιο πρακτικό για τα ανθρώπινα δεδομένα. Η εισβολή του Αλκιβιάδη στην παρέα των συμποτών θα χαρίσει ένα λόγο πιο κοντά στο άτομο και στο προσωπικό του βίωμα, μη απαλλαγμένο από πάθη και συμπεριλαμβάνοντας τη σωματική επιθυμία. Η Nussbaum βλέπει την παρουσίαση του Αλκιβιάδη σαν ένα μικρό love story ο οποίος αφηφώντας τον κίνδυνο της κριτικής, όπως φαίνεται ότι ακολουθούν οι προηγούμενοι τα πρότυπα της κοινωνικής τους θέσης, επιλέγει και ανακοινώνει ότι θα πει την αλήθεια πλέκοντας τελικά το εγκώμιο του Σωκράτη τον οποίο θα ταυτίζει με τον Έρωτα. Παρόλο που γίνεται αντικείμενο χλευασμού μέσα απ την προσωπική του εμπειρία για τον έρωτα, ωστόσο το γεγονός ότι διακατέχεται από τα πάθη του και δεν καθοδηγείται μόνο απ το Ωραίο ως Ιδέα τον καθιστούν ξεχωριστό και πιο κοντά στο ανθρώπινο στοιχείο του έρωτα. Έτσι λοιπόν ο Αλκιβιάδης κερδίζει κατά την Nussbaum να κεντρίσει το ενδιαφέρον χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η Διοτίμα δεν συνέβαλλε στον αρχικό σκοπό του Πλάτωνα.

Κλείνοντας λοιπόν παρατηρούμε πόσο σημαντική είναι η οπτική απ την οποία κοιτάζει κι εξετάζει ο κάθε μελετητής το έργο τόσο που να “επιφέρει” διαφορετικές και αντετιθέμενες απόψεις που όμως υπηρετούν τον τελικό σκοπό του Πλάτωνα δηλαδή να διαφανούν τόσα διαφορετικά θέματα, να προκληθούν τόσο διαφορετικοί φιλοσοφικοί προβληματισμοί που θα γεννήσουν γνώση και θα συμβάλλουν στη σοφία και τη φιλοσοφία.

5. Η ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΜΕ ΤΟ ΘΕΟ ΕΡΩΤΑ

Ο έρωτας που περιγράφει ο Σωκράτης μοιάζει τόσο ξεχωριστός σε σχέση με όσα ειπώθηκαν από τους προηγούμενους ομιλητές. Μέσα από τα λόγια της “δασκάλας” του της ιερομάντισσας Διοτίμας θ' ανακαλύψουμε τη “μαγεία” αυτού του έρωτα.

Ξεκινώντας αντίστροφα απ' ότι θα περίμενε κανείς θα παρουσιάσω τη θέση του Hunter, με την οποία θα συμφωνήσω, που υποστηρίζει ότι με τον τρόπο που απεικονίζει η Διοτίμα το θεό έρωτα επιτυγχάνει μια ομοιότητα τόσο μεγάλη που να υποδηλώνει ταύτιση του Σωκράτη με το θεό έρωτα, την οποία ταύτιση ν' αναφέρουμε ότι χαρακτηριστικά ο Πλάτων βάζει να διηγείται ο ίδιος ο Σωκράτης. Ο Πλάτωνας επιλέγει την εγκιβωτισμένη αφήγηση στο συγκεκριμένο σημείο, αφού με ύφος καλλιτέχνη διακόσμησε υπό αυτή τη μορφή ένα κείμενο που όμως δεν θα στερηθεί τίποτα από πλευράς περιεχομένου.

Παρακάτω θα παραθέσουμε το συγκεκριμένο χωρίο της περιγραφής του έρωτα της Διοτίμας έτσι ώστε να φανεί πόσο δίκαια ο Hunter⁷⁰ και όλοι μας ανακαλύπτουμε τόσα κοινά στοιχεία του θεού έρωτα με τον γνωστό απ' τους Πλατωνικούς διαλόγους Σωκράτη. :

Καταρχήν, δεν έχει ποτέ χρήματα, και η κοινή αντίληψη ότι είναι τρυφερός και όμορφος (καλός) είναι τελείως εσφαλμένη: είναι ένας άστεγος, με τραχύ και ξερό δέρμα, ζυπόλητος. Ποτέ δεν έχει κρεβάτι να κοιμηθεί, αλλά πλαγιάζει στο έδαφος χωρίς στρωσίδια και κοιμάται έξω στο ύπαιθρο, στα κατώφλια και στους δρόμους. Είναι φυσικό του, που το πήρε από τη μητέρα του, να έχει παντοτινό του σύντροφο τη στέρηση. Από τον πατέρα του όμως πήρε άλλο φυσικό: είναι πανούργος κυνηγός των ωραίων (καλών) και των καλών (αγαθών), είναι ανδρειωμένος, ρισοκίνδυνος κι επίμονος, δεινός θηρευτής (πάντα εφευρίσκει νέες παγίδες), ποθεί τη γνώση, είναι επινοητικός, επιδιώκει σε όλη του τη ζωή τη σοφία (φιλοσόφων), διαθέτει τρομερές ικανότητες στις γητειές, τα βότανα, τα λόγια.

Ως προς τη φύση του δεν είναι ούτε αθάνατος ούτε θνητός. Μέσα στην ίδια μέρα άλλοτε είναι γεμάτος ζωντάνια και σφρίγος, όταν τα πράγματα του πάνε βολικά, κι άλλοτε πεθαίνει- για να ξαναπάρει το φυσικό του πατέρα του και να ξαναζωντανέψει. Ό,τι αποκτά, αυτό συνέχεια εξαφανίζεται σταγόνα σταγόνα, και επομένως ο έρωτας δεν είναι ποτέ άπορος, αλλά δεν είναι και ποτέ εύπορος. Επιπλέον, βρίσκεται μεταξύ σοφίας και άγνοιας, και ο λόγος είναι ο εξής. Κανένας θεός δεν επιδιώκει τη γνώση (φιλοσοφεί) ούτε επιθυμεί να γίνει σοφός, αφού οι θεοί είναι ήδη σοφοί' με την ίδια λογική, κανένας άλλος που είναι ήδη σοφός δεν επιδιώκει τη γνώση. Αλλά και οι μωροί δεν επιδιώκουν τη γνώση ούτε επιθυμούν να γίνουν σοφοί, επειδή το κακό με την άγνοια είναι ακριβώς αυτό : Το να στερείται κάποιος αρετή και γνώση και να είναι ικανοποιημένος με την κατάστασή του. Αν κάποιος δεν αντιλαμβάνεται ότι του λείπει κάτι, δεν μπορεί να επιθυμεί αυτό που δεν

⁷⁰ Hunter, Richard. , *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ. ΙΝΣ, 2007 (σελ. 87).

Συμπόσιον 203c6-4.

αντιλαμβάνεται ότι του λείπει.

Ας ξεκινήσουμε με τα χαρακτηριστικά του θεού έρωτα. Αρχικά δεν είναι όμορφος και καλός όπως ανέφερε ο Αγάθων στο λόγο του και όπως η κοινή γνώμη πιστεύει. Ακόμη και σήμερα οι καλλιτέχνες σε ζωγραφική, γλυπτική, ποίηση σχεδόν πάντα απεικονίζουν (λανθασμένα κατά τη θέση του Σωκράτη και του ορισμού της Διοτίμας) το θεό έρωτα με ένα όμορφο φτερωτό ανθρωπάκι. Αντιθέτως ο έρωτας είναι άστεγος, δεν έχει κρεβάτι να κοιμηθεί, κοιμάται στην ύπαιθρο, βρίσκεται συνεχώς στα κατώφλια των σπιτιών και στους δρόμους. Είναι ανυπόδητος, με τραχύ και ξηρό δέρμα.

Πόση ομοιότητα με τον συνεχώς ξυπόλητο Σωκράτη⁷¹ στις πλατωνικές περιγραφές, που οι σκέψεις και οι αναζητήσεις του τον βρίσκουν να κοιμάται στα κατώφλια των σπιτιών και στους δρόμους. Άλλωστε στην αρχή του *Συμποσίου* βρισκόταν σε ένα κατώφλι, βυθισμένος στις σκέψεις του. Επιπρόσθετα η συνεχής υποστήριξη “αυτογνωσίας” της άγνοιας του Σωκράτη που του χαρίζει τη δυνατότητα να στρέφεται κάθε φορά στην αναζήτηση της αλήθειας, της γνώσης, της σοφίας. Το ίδιο αποτελεί χαρακτηριστικό του θεού έρωτα στην παραπάνω περιγραφή. Επιδιώκει σε όλη του τη ζωή τη σοφία όπως ακριβώς και ο Σωκράτης ο οποίος ποτέ δεν υποστήριξε ότι ήταν σοφός. Αντιθέτως πάντα φαίνεται να αναζητάει με τον δικό του τρόπο, συνήθως μέσω ερωταπαντήσεων να βρει την αλήθεια. Στην *Απολογία*⁷² του αναφέρει ότι δεν είναι σοφός αλλά αν αποδεχτεί σε κάποιο ποσοστό την κατοχή της “ικανότητας” της σοφίας τότε αυτό θα συνίσταται στο γεγονός ότι γνωρίζει ότι κάτι του λείπει (στην προκειμένη περίπτωση η σοφία), αυτό τον ωθεί στο να το αναζητήσει και αυτό είναι η σοφία.

Ο έρωτας λοιπόν, αναγνωρίζοντας την έλλειψή του, το ίδιο και ο Σωκράτης, στρέφεται προς το αντικείμενο που του λείπει. Επιπλέον είναι πανούργος, δεινός θηρευτής που ποθεί τη γνώση. Πόσες φορές στους διαλόγους δεν έχει “κατηγορηθεί” ο Σωκράτης ότι με “πανούργο” σχέδιο- τις συνεχείς ερωταπαντήσεις του και την παραδοχή ότι δε γνωρίζει τίποτα- όμοιος με τον έρωτα έριξε στην παγίδα του τους συνομιλητές φτάνοντάς τους στο σημείο που ήθελε ο ίδιος, δια μέσω του Πλάτωνα. Τέλος ο έρωτας φαίνεται στον ορισμό της Διοτίμας να έχει το ρόλο του βοηθού σ' αυτή την αναζήτηση. Επίσης ο Σωκράτης έχει το ρόλο του βοηθού στην αναζήτηση του καλού στην περιγραφή του Αλκιβιάδη. Σ' αυτό όμως θα σταθούμε παρακάτω σε σχέση με το ρόλο του Σωκράτη ως δασκάλου – καθοδηγητή.

⁷¹ Osborne Cathrine, “Eros Unveiled Plato and the God of Love”, Oxford Clarendon Press, 1994.

⁷² Πλάτων, *Απολογία Σωκράτους-Κρίτων*, μτφ Σαμαράς, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003 (εισαγωγή).

6. Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η διδασκαλία αποτελεί μία έννοια που κρύβει ιδιαίτερη δυσκολία για την βαθύτερη κατανόησή της. Ωστόσο καθώς επιχειρεί κανείς να την εξερευνήσει μπορεί εύκολα να “χαθεί” καθώς θα περιπλανηθεί στον πλούτο της⁷³. Θα μπορούσε ή μάλλον θα έπρεπε ν' αποτελεί σταθμό για καθέναν από εμάς που επιλέγουμε ν' ασχοληθούμε με το συγκεκριμένο αντικείμενο και να λεγόμαστε κι “επίσημα” δάσκαλοι. Στο συγκεκριμένο σημείο να τονίσω ότι η έννοια του δασκάλου δεν αναφέρεται αποκλειστικά στον σχολικό δάσκαλο αλλά στην ευρύτερη έννοια αυτού και την διδασκαλία εν γένει⁷⁴. Θα αναφερθούμε στη διδασκαλία ως τρόπο ζωής και όχι σε επιμέρους εκπαιδευτικά συστήματα. Άλλωστε, όπως θα δούμε, ο Πλάτωνας με αυτόν αποκλειστικά τον τρόπο είχε τη διδασκαλία στο εκπαιδευτικό του σχέδιο και το εφάρμοζε στη ζωή και την Ακαδημία του⁷⁵. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο λοιπόν θα μπορούσε ν' αποτελέσει ένα ξεχωριστό μάθημα στο πλαίσιο διερεύνησής κατάλληλων μεθόδων διδασκαλίας που θα καταστήσουν ικανή τη χρήση του όρου διδασκαλία και την επιτυχία του. Ο τίτλος “ Η αξία της διδασκαλίας” οφείλω να ομολογήσω ότι προκαλεί στον καθένα μας μια κατάσταση “βύθισης” καθώς είναι τόσο μεγάλο το βάθος και το εύρος αυτής της λέξης που η αξία της είναι ανυπολόγιστη αλλά όχι ανεκτίμητη!

Στην πλατωνική κληρονομιά το *Συμπόσιο* είναι ένας σταθμός που ο Πλάτωνας διερευνά και παρουσιάζει την αξία της διδασκαλίας καθώς επίσης και τη στενή σχέση του φιλοσοφικού λόγου με τον φιλοσοφικό τρόπο ζωής μέσα από την απαθανάτιση της ξεχωριστής μορφής του Σωκράτη που εφάρμοζε αυτόν τον τρόπο ζωής⁷⁶. Καθώς λοιπόν μελετάει κανείς αυτό το έργο δεν μπορεί να μην σταθεί στο συγκεκριμένο θέμα. Άλλωστε αυτός είναι και ο σκοπός θα λέγαμε του Πλάτωνα, να μας “αναγκάσει” να σκεφτούμε την έννοια της διδασκαλίας σ' όλες τις εκφάνσεις της αλλά και πιο συγκεκριμένα σε σχέση με τη φιλοσοφία και τον μεγάλο διδάσκαλό της τον Σωκράτη. Στην προσπάθειά μου λοιπόν να μελετήσω αυτή την παρουσίαση του Πλάτωνα αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρήσιμη η παραπομπή στο βιβλίο του G. Steiner “Τα μαθήματα των δασκάλων”. Ο τίτλος με προϊδέασε, τα σχόλια γι' αυτό με προετοίμασαν και η μελέτη του αποτέλεσε εφόδιο για καλύτερη διερεύνηση του *Συμποσίου*. Θα μπορούσα να το χαρακτηρίσω χρήσιμο εργαλείο στα πλαίσια του συγκεκριμένου κεφαλαίου αφού κατά τη γνώμη μου η εικόνα που έχει ο ίδιος ο Steiner για την διδασκαλία είναι τόσο κοντά στην πλατωνική σκέψη για το θέμα, αφού θεωρεί ότι η αληθινή διδασκαλία είναι *ξύπνημα και ζάνοιγμα του νου*⁷⁷ και βρίσκεται στην κορυφή των προνομιούχων

⁷³ Η μετάδοση και η πρόσληψη της γνώσης είναι ένα αβυσσαλέο δίπολο, και όσοι θεωρούσαν ότι τα πράγματα είναι πολύ πιο απλά δεν έχουν παρά να διαβάσουν αυτό το βιβλίο. Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ. 16).

⁷⁴ Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο διδασκαλία δεν αναφερόμαστε σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά συστήματα αλλά σε μια στάση και τρόπο ζωής.

⁷⁵ Χρήσιμες πληροφορίες για τον Πλάτωνα και την Ακαδημία του όσον αφορά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του και τη σχέση του έρωτα και της φιλοσοφίας ως τρόπος ζωής αντλούμε από τον Hadot στο Hadot Rierre, *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002 (σελ. 83-109).

⁷⁶ Hadot Rierre, *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002 (σελ. 83).

⁷⁷ Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ 17).

ενασχολήσεων. Ο ίδιος ο Πλάτωνας παρουσιάζει το δάσκαλό του το Σωκράτη στο *Συμπόσιο*, αλλά και γενικότερα στα έργα του, να προκαλεί με την διαλεκτική του μέθοδο, αυτό το “ζύπνημα του νου”. Όμως και ο ίδιος ο Πλάτωνας αν σταθούμε και μόνο στο *Συμπόσιο*, επιδιώκει ως δάσκαλος το “ζάνοιγμα του νου” είτε το έργο προοριζόταν για προφορική διδασκαλία είτε για ένα μεγάλο αριθμό μετέπειτα αναγνωστών. Επιπρόσθετα, ένα βασικό σημείο συνάντησης των σκέψεων τους που θα μας επέτρεπε να χαρακτηρίσουμε τον Steiner “πλατωνικό ακόλουθο” είναι το γεγονός ότι παρόλο που στο βιβλίο του μας κάνει μια αναλυτική παρουσίαση και ιστορική αναδρομή δασκάλων απ’ τον Πυθαγόρα, τον Εμπεδοκλή, το Σωκράτη μέχρι τον Γκαίτε, τον Χάιντιγκερ, τον Αλαιίν ωστόσο τονίζεται ρητά ότι δεν προβαίνει σ’ αυτή την κίνηση θέλοντας να μιλήσει για εκπαιδευτικά συστήματα που έκαναν την εμφάνισή τους ανά τους αιώνες αλλά για να αναδείξει εκείνη την αγωγή που καθίσταται ως στάση ζωής⁷⁸.

Στο συγκεκριμένο σημείο έναρξης της αναζήτησης της πολύπλευρης έννοιας της διδασκαλίας αξιοσημείωτη είναι η αναπόσπαστη σχέση της με το διάλογο⁷⁹ μέσα απ τον οποίο θα μεταδοθεί η γνώση και η ένταση του οποίου μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον παραλογισμό του έρωτα όπως βλέπουμε στην περίπτωση του Αλκιβιάδη. Επομένως μπορούμε να κατανοήσουμε πως η διαλογική μορφή που επιλέγει ο Πλάτωνας έρχεται, όπως έχουμε αναφέρει αρκετές φορές σε προηγούμενα κεφάλαια, να δια φωτίσει το περιεχόμενο του έργου⁸⁰. Ο Steiner ένθερμα αναφέρεται στον ομιλούμενο λόγο και την προφορικότητα ως αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας παραπέμποντάς μας στον Πλάτωνα αλλά και πιο σύγχρονα στον Βίτγκενστάιν θέλοντας συμπερασματικά να τονίσει ότι η διδασκαλία εν μέρει είναι κλίση και ως κάτι τέτοιο δεν μπορεί να παραμένει στην βουβή ακινησία ενός γραπτού κειμένου. Επίσης ο Hadot αναφέρεται στον διάλογο μεταξύ δασκάλων και μαθητών σε συνδυασμό με την κοινή ζωή χαρακτηρίζοντάς τον ως μέσο που θα πραγματώσει τη φιλοσοφία⁸¹. Ίσως άλλωστε κι ο ίδιος ο Πλάτωνας να ζωντάνευε τα γραπτά του κείμενα με τη χρήση του διαλόγου.

Στη συνέχεια προτού περάσουμε να ερευνήσουμε ειδικότερα την παρουσίαση των παραπάνω, θεωρώ χρήσιμο να παραθέσουμε μια φράση του Steiner που όπως προαναφέραμε συμβάλλει καταλυτικά στη μελέτη μας και θα μας βοηθήσει αρκετά να συνεχίσουμε στο ίδιο το *Συμπόσιο*:

“Από τα πιο απλά πρακτικά πράγματα ως τις πιο περίπλοκες κι επικίνδυνες αλλά γοητευτικές πνευματικές ακροβασίες, το καθετί είναι αντικείμενο διδασκαλίας”⁸².

⁷⁸ Σημαντικό σημείο η διευκρίνιση του μεταφραστή ότι ο Steiner αναφέρεται συνολικά σε γνωστική, ψυχική και συναισθηματική αγωγή που καθορίζει ολόκληρη στάση ζωής. Ακριβώς όπως παρουσιάζει κι ο Πλάτωνας μέσα απ' το λόγο της Διοτίμας την έννοια της διδασκαλίας αλλά και απ' τα λόγια του Αλκιβιάδη τον πώς εφαρμόζε ο ξεχωριστός δάσκαλος Σωκράτης αυτή τη στάση ζωής και αποτελεί απαραίτητη “προϋπόθεση” του αληθινού φιλοσόφου. Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ. 15).

⁷⁹ Ένα συχνά λησμονημένο αυτονόητο: Η διδασκαλία, η μετάδοση γνώσης, η αποδοχή της, η πρόσληψή της ή η απόρριψή της, ανήκει σ' ένα απ τα σημαντικότερα κεφάλαια του διαλόγου. Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ 13).

⁸⁰ Ο Κάλφας αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο πλατωνικός σκηνοθετημένος διάλογος είναι μάλλον μια προσομοίωση διδασκαλίας ή διαλεκτικής μάθησης (όπως αυτή που συνήθιζε ο δάσκαλός του) και δεν αναπαριστά μια ελεύθερη συζήτηση στην αθηναϊκή αγορά. (μέσα απ αυτό το σχόλιο μας δίνεται η ευκαιρία να κατανοήσουμε πως αντιλαμβάνεται ο Πλάτωνας την αξία της διδασκαλίας και της μάθησης και πως αυτό αποτυπώνεται στο *Συμπόσιο*). Κάλφας Βασίλης, *Ο Έρωτας στον Πλάτωνα*, εκδ. Μουσείου Κυκλαδτικής Τέχνης, Αθήνα 2009.

⁸¹ Hadot Pierre, *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπασέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002 (σελ. 85).

⁸² Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ 16).

Έτσι λοιπόν η απόκτηση της γνώσης είναι μια κατάσταση διαρκούς διδασκαλίας. Δεν σταματάει ποτέ⁸³ και πάντα πρέπει να διερευνάται. Αυτό ακριβώς είναι και η φιλοσοφία, μια διαρκής αναζήτηση γνώσης. Είναι ένα μάθημα. Αδιαμφισβήτητα σ' ένα μάθημα πάντοτε επιθυμούμε και κινούμαστε προς τη γνώση. Αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η αιτία που η κατάσταση της διαρκούς διδασκαλίας μπορεί εύκολα να ταυτιστεί με τον έρωτα που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας στο *Συμπόσιο*. Ο φιλοσοφικός έρωτας, ο πλατωνικός έρωτας⁸⁴ αποτελεί μια ορμή, μια έλξη προς ένα αντικείμενο. Το αντικείμενο αυτό είναι η γνώση και γι αυτόν ακριβώς το λόγο η έλξη είναι πνευματική και θα πρέπει να απέχει πολύ από οποιοδήποτε σαρκικό- σωματικό πλαίσιο. Κατά τον Steiner, με τις πλατωνικές πάντα καταβολές του, *η διδασκαλία και η μάθηση εμψυχώνονται από μια κατά τα άλλα ανεκδήλωτη σεξουαλικότητα της ανθρώπινης ψυχής*, αφού αυτή η ορμή προς κάτι ωραίο που παρουσιάζει και η Διοτίμα εμπεριέχει πλήθος ψυχικών συναισθημάτων που κινούνται γύρω απ' το χώρο του έρωτα και εύκολα παραλληλίζονται ακόμη και μπλέκονται με την σεξουαλική έλξη. Ίσως γι' αυτό το λόγο ο Αλκιβιάδης, αψηφώντας τον κίνδυνο να εκτεθεί δημόσια, μιλάει για την σθεναρότητα του δασκάλου Σωκράτη που η ορμή προς τη γνώση, πάρα την εμπλοκή με ακόμη και με τα σεξουαλικά θέλγητρα του νεαρού μαθητή, δεν κατάφεραν να τον παρεκκλίνουν απ την αρχική του πορεία μόνο προς το ίδιο το αντικείμενο της γνώσης, την αληθινή ομορφιά. Αδιαμφισβήτητα στον Πλάτωνα ξαναγεννιέται η σωκρατική αντίληψη που συμερίζεται ότι η αληθινή εκπαίδευση ευδοκιμεί με τη ζωντανή επαφή και τον έρωτα, στο πλαίσιο μιας ομάδας όπως η Ακαδημία, που όμως *βασίλευε μια ατμόσφαιρα εξιδανικευμένου έρωτα*- απογυμνωμένου από τη σαρκική επιθυμία καθόσον ο στόχος ήταν η ομορφιά της σοφίας και της αληθινής γνώσης και διόλου του ωραίου σώματος⁸⁵.

Σε ολόκληρο το κείμενο αποτυπώνεται η ιδιαίτερη αξία που έχει η διδασκαλία σ' όλα τα στάδιά της για την απόκτηση της γνώσης. Αναμφισβήτητα μια από τις κορυφαίες στιγμές του ζητήματος είναι το σημείο όπου ο ίδιος ο μεγάλος δάσκαλος της φιλοσοφίας, στην προσωπικότητα του οποίου είναι αφιερωμένο το «ερωτικό» πλαίσιο του Συμποσίου, παρουσιάζεται απ' τον Πλάτωνα στον ίδιο του τον διάλογο να παραδέχεται πόσο καταλυτικής σημασίας ήταν για εκείνον η γνώση που του προσέφερε η δασκάλα του η Διοτίμα, της οποίας τον λόγο ο Πλάτωνας παρεμβάλλει με τον εγκιβωτισμό μέσα στο δικό του. Έτσι έχουμε μια παρουσίαση σα να μιλάει η ίδια η Διοτίμα, έστω κι αν πιθανολογείται ότι επρόκειτο για ένα φανταστικό πρόσωπο στο πλαίσιο της τεχνικής του Πλάτωνα, με τα βήματα που ακολούθησε για να του προσφέρει τη γνώση στο συγκεκριμένο θέμα του έρωτα. Ο λόγος της δασκάλας Διοτίμας εγκιβωτίζεται όπως είπαμε μέσα στο λόγο του Σωκράτη, ο οποίος με τον φανερά περίτεχνο τρόπο παρουσιάζεται κι αυτός με τη σειρά του απ τον μαθητή του να είχε τόση ανάγκη απ την βοήθεια της «δασκάλας» του στην απόκτηση της γνώσης

⁸³ Αναφερόμαστε στη λέξη ποτέ καθώς πρέπει να τονίσουμε ότι στη σκέψη του Πλάτωνα την απόλυτη γνώση κατέχει μόνο ο θεός ως δάσκαλός. Ο Steiner αναφέρει, ανάμεσα σε άλλους, τον Χριστό ως μεγάλη μορφή της προφορικής διδασκαλίας. Ο Πλάτωνας όμως θεωρώ ότι τοποθετεί ακόμη πιο ψηλά τον Θεό. Steiner George, *Ta μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ 54-59, σελ 15).

⁸⁴ Η χρήση του όρου Πλατωνικός έρωτας διατηρείται ακόμη και σήμερα για καταστάσεις ερωτικές που δεν έχουν περάσει σε σαρκική έλξη.

⁸⁵ Hadot Pierre, *Ti είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002 (σελ. 89).

σχετικά με τη φύση και την ουσία του έρωτα που εξετάζεται τη βραδιά του συμποσίου. Και αφού θα ομολογήσει ο ίδιος ο Σωκράτης τη συμβολή όσων του έμαθε η Διοτίμα, δίχως τα οποία δεν θα μπορούσε να μιλήσει για το θέμα, θα έρθει ως ξαφνικός εισβολέας ο Αλκιβιάδης να μιλήσει κι αυτός με τη σειρά του για τον δάσκαλό του τον Σωκράτη και τις μεθόδους διδασκαλίας του.

Είναι γεγονός ότι ο Πλάτωνας σε όλη τη διάρκεια του διαλόγου τονίζει την αξία των Αρχών- Ιδεών⁸⁶ και συγκεκριμένα την περίπτωση της Μορφής του Ωραίου (για την περίπτωση του έρωτα) που προσελκύει τον έρωτα. Σ αυτό το πλαίσιο η αναγνώριση του αληθινά Ωραίου και Καλού ανεξάρτητα απ τα σώματα που το ενσαρκώνουν αναφέρεται ως το δύσκολο μέρος της διαδικασίας. Τα σωστά βήματα για την απόκτηση της συγκεκριμένης γνώσης θα επιτευχθούν μέσω της σωστής καθοδήγησης απ' τον διδάσκαλο και θα επιτευχθούν ως τρόπος ζωής και όχι ως μεμονωμένη στιγμή. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει κανείς μελετώντας το *Συμπόσιο* επικεντρώνοντας την προσοχή του στο θέμα της διδασκαλίας είναι ότι η γνήσια διδασκαλία είναι μια δύσκολη- περίπλοκη διαδικασία, οφείλει να γίνεται κομμάτι και τρόπος ζωής και χρησιμοποιώντας τον χαρακτηρισμό του Steiner η διδασκαλία είναι «αποστολή»⁸⁷ και θα μπορούσε να έχει συγγένεια με την μαντική⁸⁸, πιθανολογώ ότι γι αυτό ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί για δασκάλα του Σωκράτη την ιερομάντισσα Διοτίμα. Κλείνοντας θα κρατήσω επίσης την παρακάτω φράση:

«Διδάσκω σοβαρά σημαίνει πως απλώνω το χέρι πάνω σε ό,τι ζωτικότερο υπάρχει σ ένα

⁸⁶ ο Frede στο κείμενό του δεν διστάζει να σταθεί αρκετές φορές στην άποψη ότι ο Πλάτωνας έχει ένα σχέδιο που κατά κύριο λόγο επιδιώκει να αναδείξει τις Ιδέες- Αρχές που θα αποκαλύψει στην Πολιτεία του. Η αναγνώριση των Ιδεών- Αρχών χρειάζονται τον φιλόσοφο που έχει καταφέρει να τις αναγνωρίσει κι εκείνος με τη σειρά του έχει την «υποχρέωση» να προσφέρει τη γνώση του σ αυτούς που τυφλώνονται απ τα είδωλα. Η επιτυχής αναγνώριση έχει γίνει μέσα από μια διαδικασία συνεχούς μάθησης και διδασκαλίας. Να αναφέρω ότι σε αντίθεση με τον Frede που δίνει αρκετή σημασία στο στόχο του Πλάτωνα να αναδειχθούν οι Ιδέες-θεωρώντας ότι όλα κινούνται γύρω από αυτόν τον άξονα, ο Slezak δεν φαίνεται να έχει την ίδια έντονη στάση απέναντι στις Ιδέες ως θέμα που επιδιώκει να προβάλλει ο Πλάτωνας σαν μέρος ενός σχεδίου. Frede Michael, *Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία- Όψεις της Ιστορίας και της ιστοριογραφίας της*, επιμέλεια Μπάλλα Χλόη, Εκκρεμές, 2008. & Slezak Thomas, *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα*, μτφ Κοτζιά Π., εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2004.

⁸⁷ Η γνήσια διδασκαλία είναι κλήση. Είναι αποστολή. Ο πλούτος, οι αξιώσεις νοήματος που συνδέονται με λέξεις όπως «ιερατείο», «κλήρος», «ιεροσύνη» μετατρέπονται σε κοσμική διδασκαλία, τόσο ηθικά όσο και ιστορικά. Το εβραϊκό «ραββί» σημαίνει απλούστατα «δάσκαλος». Μας θυμίζει όμως ένα πανάρχαιο αξίωμα. Η γνήσια διδασκαλία, στα πιο στοιχειώδη επίπεδά της- που ουσιαστικά δεν είναι ποτέ «στοιχειώδη», στη διδασκαλία, λόγου χάρη, των μικρών παιδιών, των κωφών, των διανοητικά ανάπηρων, ή στις κορυφές των προνομιών, στους ιερούς τόπους των τεχνών, της επιστήμης και της σκέψης, είναι αποτέλεσμα κλήσης.) Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ. 35).

⁸⁸ Ο δάσκαλος έχει επίγνωση του μεγαλείου και, αν θέλετε, του μυστηρίου του επαγγέλματός του, αυτού του πράγματος για το οποίο πήρε ένα σιωπηρό ιπποκράτειο όρκο. Έχει δώσει λόγο. Υπάρχουν συγγένειες με τη μαντική, οι οποίες πρέπει πάντα να αμφισβητούνται, ακόμα και να αντιμετωπίζονται ειρωνικά: *Sequar or moventem / Rite deum Delphosque meos ipsu[m]que recludam* («θα ακολουθήσω τώρα τον θεό στους ανοιχτούς Δελφούς που έχω μέσα μου»). Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ.36).

ανθρώπινο πλάσμα»⁸⁹

και αυτή η εισβολή έχει τη δυνατότητα είτε να χαρίσει ιδιαίτερα γόνιμους καρπούς με τη σωστή διδασκαλία είτε να επιφέρει καταστρεπτικές συνέπειες με την μέτρια ή κακή διδασκαλία.

Πρωταγωνιστές αυτής της διαδικασίας είναι ο πομπός και ο δέκτης, ο δάσκαλος και ο μαθητής. Στον παραλληλισμό της διδασκαλίας με τον έρωτα που εξετάζουμε τη θέση δασκάλου και μαθητή κατακτούν αντίστοιχα ο εραστής και ο ερώμενος. Αυτό θα εξετάσουμε αναλυτικά παρακάτω.

⁸⁹Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011 (σελ.37).

7. ΣΧΕΣΗ ΔΑΣΚΑΛΟΥ - ΜΑΘΗΤΗ (ΕΡΑΣΤΗ - ΕΡΩΜΕΝΟΥ) ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Διδάσκω σημαίνει ότι απλώνω το χέρι πάνω σ' ένα ανθρώπινο πλάσμα και του προσφέρω τη βοήθειά μου. Αυτή η βοήθεια έγκειται στην καθοδήγηση για την απόκτηση της γνώσης δηλαδή της ουσίας των πραγμάτων, που επιτυγχάνεται με την κοινή αναζήτηση. Στην *Έβδομη Επιστολή*⁹⁰ αυτή η κοινή αναζήτηση περιγράφεται ως *συνουσία* αφού, όπως η σπίθα με τη βοήθεια της τριβής θα γεννήσει τη φλόγα, έτσι και η *συνουσία* κατάλληλων συνομιλητών θα γεννήσει τη γνώση. Έτσι συναντιούνται η διδασκαλία και η μάθηση. Αυτή η σχέση και η φιλοσοφική παιδεία γίνεται στο *Συμπόσιο* η προϋπόθεση για την πραγμάτωση της φιλοσοφίας που ο ίδιος ο Πλάτωνας παρουσίασε και μ' αυτό τον τρόπο σφράγισε την φιλοσοφική ζωή της Αρχαιότητας⁹¹.

Σε αυτή τη σημαντική διαδικασία της διδασκαλίας αυτονόητη αναγκαία προϋπόθεση είναι η ύπαρξη ενός δασκάλου και κάποιου μαθητή⁹². Ο δάσκαλος είναι εκείνος που με τα σωστά βήματα- μεθόδους είναι ικανός να μας οδηγήσει στη γνώση. Είναι εκείνος που μας δίνει το φως μέσα στο σκοτάδι της άγνοιας και εκείνος που θα φροντίσει για την επιμέλεια της ψυχής του μαθητή⁹³. Ο μαθητής απ' την πλευρά του χρειάζεται κι αναζητά το φως του δασκάλου στην ανοδική πορεία του προς τη γνώση. Αναπόφευκτα αντιλαμβανόμαστε την αλληλεξάρτηση των μελών που μετέχουν στη σχέση αυτή. Παράλληλα και χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία μπορούμε να παρατηρήσουμε την διαφορά των ρόλων των δυο πλευρών. Αλλά θα εξετάσουμε κατά πόσο μπορούν να θεωρηθούν ισότιμοι. Οι ρόλοι των «ειδότα» και «μανθάνοντα» στο παιδαγωγικό μοντέλο έρωτα που παρουσιάζει η Διοτίμα, αλλά διαφαίνεται έντονα και στο λόγο του Αλκιβιάδη⁹⁴, ταυτίζονται με τους ρόλους του εραστή και του ερώμενου. Είναι ίσως το σημείο εκείνο που λύνεται η απορία μας γιατί ο διάλογος δεν τελειώνει με το μοντέλο

⁹⁰ *Έβδομη Επιστολή* 341 c-d.

⁹¹ Hadot Rierre, *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002 (σελ. 85).

⁹² *Επίσης η φιλοσοφία ορίζεται ως «μάθημα» ως διαδικασία διδασχής που προϋποθέτει έναν «ειδότα» και έναν «μανθάνοντα» με τον φιλοσοφικό λόγο να είναι ο λόγος του δασκάλου και όχι εν γένει ο λόγος του γνώστη. Έτσι λοιπόν κατανοούμε γιατί ο Πλάτωνας επικεντρώνει το ενδιαφέρον του σ αυτή τη διαδικασία αφού η φιλοσοφία είναι το κύριο μέλημά του.) Κάλφας Βασίλης, *Ο Έρωτας στον Πλάτωνα*, εκδ. Μουσείου Κυκλαδίτικης Τέχνης, Αθήνα 2009.*

⁹³ Ο δάσκαλος επιδιώκει να φροντίσει την ψυχή του νέου όχι με ωραιοποιημένα λόγια, όπως έκαναν οι ρήτορες της εποχής αλλά με αληθινά λόγια γιατί όπως και ο γιατρός για να γιατρέψει τον ασθενή δίνει φάρμακα τα οποία πολλές φορές δεν είναι ωραία στη γεύση αλλά στοχεύουν στην υγεία του σώματος. Connolly D., *“Τα φτερά του έρωτα” στο Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία*, Αθήνα 1989 (σελ. 79).

⁹⁴ Ο λόγος της Διοτίμας φαίνεται να παρουσιάζει το θεωρητικό «υπόβαθρο» της διαδικασίας του έρωτα και ο Αλκιβιάδης έρχεται να εντυπωσιάσει με το προσωπικό του βίωμα που δίνει «σάρκα και οστά» στην θεωρητική παρουσίαση της Διοτίμας με τον Σωκράτη να ταυτίζεται και θεωρητικά και πρακτικά με τον θεό έρωτα. Κάλφας Βασίλης, *Ο Έρωτας στον Πλάτωνα*, εκδ. Μουσείου Κυκλαδίτικης Τέχνης, Αθήνα 2009.

της ιδανικής παιδευασίας και της Ουράνιας Αφροδίτης του Πausανία. Ο λόγος της ιερομάντισσας Διοτίμας θα έρθει να δώσει νόημα σ' αυτή την ίσως ευτελή μορφή παιδευασίας του Πausανία που θέλει να καταδείξει ο Πλάτωνας. Η Διοτίμα λοιπόν θα ανασυνθέσει την παρουσίαση του Πausανία με τον εραστή και τον ερώμενο να ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την Ομορφιά της ψυχής που χαρίζει την ευδαιμονία και όχι την πρόσκαιρη ομορφιά του σώματος. Στην φανερά απογυμνωμένη από σαρκική έλξη παρουσίαση του έρωτα απ' το Σωκράτη, η ορμή προς «κάτι» ωραίο είναι η ορμή προς τη γνώση. Η παιδευασία που παρουσιάζει η Διοτίμα και ήταν επιτρεπτή κατά τα πρότυπα του Σωκράτη γεννούσε αποκλειστικά παιδευτικούς λόγους που είχαν στόχο την «βελτίωση των νέων»⁹⁵. Ο φιλοσοφικός εραστής δεν είχε καμία απολύτως εμπλοκή με σεξουαλική επαφή και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο το πρότυπο του έρωτα που παρουσιάζει ο Πausανίας χάνει εντελώς την αξία του μπροστά στο μεγαλείο της αποκλειστικότητας της Ομορφιάς της ψυχής που αναφέρεται απ την Διοτίμα. Ο εραστής και ο ερώμενος με φανερά διακριτούς ρόλους (όπως στους *ειδότα* και *μανθάνοντα*) «συνουσιάζονται» πνευματικά με στόχο το όφελος της γνώσης. Έτσι ο αληθινός δάσκαλος εμπνέεται από τον έρωτα, κι έτσι στη σκέψη του Πλάτωνα ο δάσκαλος χρειάζεται αυτή και μόνο την ερωτική έλξη για να χαρίσει στον μαθητή του τη γνώση. Στο σημείο αυτό ο Πλάτωνας με έμμεσο τρόπο υποβιβάζει και καταδικάζει παράλληλα και την χρηματική ανταλλαγή μεταξύ Σοφιστών και πλουσίων μαθητών την εποχή του⁹⁶. Γι' αυτή τη χρηματική ανταλλαγή μιλάει κι ο Steiner ενοχοποιώντας τον εαυτό του μεταξύ άλλων για το γεγονός ότι η διδασκαλία ως επάγγελμα αναπόφευκτα ακολουθεί τις χρηματικές απολαβές. Επιπρόσθετα, εξετάζοντας τη σχέση δασκάλου-μαθητή στην περίπτωση της διδασκαλίας, έρχεται στο προσκήνιο η έννοια της παιδευασίας όπως αυτή ήταν καθιερωμένη στην αρχαία Ελλάδα, εκεί όπου ο δάσκαλος και ο μαθητής εμπνέονταν απ' την ερωτική έλξη για να προχωρήσουν στη γνώση.

Αν ξεκινήσουμε αναλογιζόμενοι προσωπικά βιώματα όσον αφορά τη σχέση δασκάλου- μαθητή όλοι μας θα συναντήσουμε ποικίλες περιπτώσεις. Εύκολα μπορούμε να κατανοήσουμε τη σχέση εξουσίας που πολλές φορές συναντήσαμε απ' την πλευρά του δασκάλου, τη σχέση εξάρτησης ή καλύτερα αλληλεξάρτησης⁹⁷ των δυο πλευρών. Ακόμη την «έντονη σχέση» που πολλές φορές όμοια με πάθους κατέληγε σε σύγκρουση ή σε ισχυρό δέσιμο. Πόσοι δεν έχουμε μαγευτεί απ το δάσκαλό μας στην προσπάθειά

⁹⁵ *Συμπόσιο* 210c. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να δούμε έναν ίσως σαφή υπαινιγμό του Πλάτωνα απέναντι σε όσους κατηγορήσαν άδικα το Σωκράτη για το αντίθετο απ' αυτό που αναφέρει η φράση δηλαδή για τη διαφθορά των νέων.

⁹⁶ Connolly D., *“Τα φτερά του έρωτα”*. στο *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία*, Αθήνα 1989 (σελ. 79).

⁹⁷ *Η σχέση αλληλεξάρτησης έχει να κάνει με τη διαδικασία ανταλλαγής. Ο μαθητής μαθαίνει απ τον δάσκαλο αλλά και ο δάσκαλος απ τον μαθητή. Είναι αυτό ακριβώς που θέλει να προβάλει και ο Σωκράτης- πόσο καθοριστική είναι η συμβολή του δασκάλου στον μαθητή αλλά και του μαθητή στον δάσκαλο, ο οποίος πάντα μαθαίνει και μαθαίνει, και μέσα απ τον μαθητή αφού η γνώση δεν σταματά, δεν εξαντλείται, δεν μπορεί να την κατέχει απόλυτα κανείς εκτός απ το Θεό.)* Steiner George, *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μπφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011.

του να μας μεταδώσει τη γνώση όπως μάγεψε η Διοτίμα τον Σωκράτη ή ο Σωκράτης τον Πλάτωνα. Πώς λοιπόν η διαδικασία του έρωτα να μην πλησιάζει τόσο ή ακόμη και να ταυτίζεται με την διαδικασία της διδασκαλίας όχι μόνο στη σκέψη του Πλάτωνα αλλά και τη σκέψη σχεδόν όλων μας.

Το βασικό μέλημα του Πλάτωνα όμως θα πάρει σάρκα και οστά στο λόγο του Αλκιβιάδη. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο η σχέση δασκάλου- μαθητή (εραστή και ερώμενου) θα αναδειχθεί μέσα απ την αναπαράσταση και εξομολόγηση της προσωπικής εμπειρίας του Αλκιβιάδη με τον διδάσκαλό του Σωκράτη. Μια σχέση που στιγμάτισε την πορεία της ζωής και των δυο προσωπικοτήτων. Ο Αλκιβιάδης λοιπόν θα αναδείξει την τέλεια μορφή δασκάλου που ο Πλάτωνας επιθυμεί να φανεί με τον πιο εντυπωσιακό τρόπο. Η μέθη του Αλκιβιάδη θα τον παρασύρει να πει όπως χαρακτηριστικά αναφέρει «όλη την αλήθεια»⁹⁸ για τον έρωτα κι ενώ κανείς θα περίμενε τα λόγια του να «προσβάλλουν»⁹⁹ λόγω της επίδρασης του κρασιού και του θεού Διονύσου, τελικά θα είναι τα λόγια που θα παρουσιάσουν έναν Σωκράτη εντελώς διαφορετικό απ' αυτόν τον χαρακτήρα που τον οδήγησε στην *Απολογία*¹⁰⁰. Τονίζει ότι η σωφροσύνη του δεν τον εγκατέλειψε ποτέ στη θέαση των νέων και ωραίων μαθητών μιας και είναι μόνιμο χαρακτηριστικό της ψυχής των ανώτερων ατόμων- στην προκειμένη περίπτωση του αληθινού δασκάλου Σωκράτη. Ο Αλκιβιάδης θα παρουσιάσει έναν Σωκράτη που ακολουθεί μια «ερωτική» κατάσταση με τις ίδιες αποχρώσεις που παρουσιάζει η Διοτίμα για την Ιδέα του Ωραίου. Ο μαθητής Αλκιβιάδης είναι το πρόσωπο στο οποίο ο Σωκράτης θα προσπαθήσει να μεταδώσει τη γνώση του αλλά δεν ήταν ο μόνος που προσέγκυσε το Σωκράτη. Ο Αλκιβιάδης θα γίνει ο εν δυνάμει ικανός μαθητής να κερδίσει τα οφέλη της γνώσης του δασκάλου του αλλά και με τη σειρά του να βοηθήσει το δάσκαλό του σ' άλλο ένα σκαλοπάτι της διδασκαλίας του και της αναζήτησης της γνώσης και κατ επέκτασιν της φιλοσοφίας.

Το ερωτικό πλαίσιο μέσα απ' το οποίο φανερώνεται η αξία της διδασκαλίας μας παρουσιάζει τον εραστή και τον ερώμενο (Σωκράτη και Αλκιβιάδη) με εντελώς διαφορετικά κίνητρα και στόχο. Ο εραστής και δάσκαλος Σωκράτης ανακαλύπτει το ωραίο σώμα του νεαρού Αλκιβιάδη που του προκαλεί ερωτική επιθυμία για κάτι ανώτερο απ' την σαρκική επαφή. Είναι το άτομο που θα τον γοητεύσει και θα του δώσει την ώθηση- ορμή για να χαρίσει (μεταλαμπαδεύσει) την γνώση του και να κερδίσει κι ο ίδιος με τη σειρά του τα οφέλη της μάθησης και της σοφίας. Ο μαθητής Αλκιβιάδης

⁹⁸ Συμπόσιο 217b.

⁹⁹ Να αναφέρουμε ωστόσο ότι ο τρόπος που μιλάει ο Αλκιβιάδης ταράζει τους παρόντες στο συμπόσιο αλλά και τους αναγνώστες αφού η «ερωτική» εξομολόγηση με την σεξουαλική παρανόηση του Αλκιβιάδη τείνουν να τον χαρακτηρίσουν χυδαίο- αλλά η μέθη έρχεται να εξισορροπήσει την κατάσταση

¹⁰⁰ Πλάτων, *Απολογία Σωκράτους-Κρίτων*, μτφ σχ. Σαμαράς, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003.

ακολουθώντας τα βήματα του δασκάλου του και ενδίδοντας ερωτικά- όχι όμως σεξουαλικά- θα γνωρίσει την αξία της διδασκαλίας και θα ανακαλύψει την ανώτερη γνώση που σχετίζεται με το «άνοιγμα» της σκέψης και το «ξάνοιγμα» του νου σ' ένα βίο που θα έχει ανοδικά σκαλοπάτια γνώσης –αλήθειας. Επίσης θα ανακαλύψει την σαφέστατη διαφορά των κοινών δασκάλων της εποχής-σοφιστών έναντι του Σωκράτη με μια υπέροχη αναφορά, αφού ήταν ο μοναδικός που κατάφερε την ψυχική συγκίνηση του¹⁰¹.

Ανέφερα πριν ότι ο Αλκιβιάδης είναι *εν δυνάμει* μαθητής καθώς ο Σωκράτης θ ανακαλύψει, όπως μας παρουσιάζει ο Αλκιβιάδης, τελικά ότι δεν είναι ικανός να γνωρίσει την αληθινή σοφία που μπορεί να του προσφέρει ο δάσκαλός του. Γι αυτόν ακριβώς τον λόγο παρουσιάζει ανοικτά μια καθαρά ερωτική «παράσταση» όπως την είχε εκείνος στη σκέψη του με μια ερωτική «απόρριψη-απογοήτευση» αφού ο *ελαφρόμυαλος*¹⁰², όπως αποδείχτηκε από τον έλεγχο του Σωκράτη Αλκιβιάδης, παρανόησε τον «ερωτισμό» του Σωκράτη ως σεξουαλική επιθυμία για το ωραίο και νέο σώμα του. Αυτή η παρανόησή του γνωρίζουμε ότι θα τον οδηγήσει στην καταστροφή του με τις αποφάσεις που θα πάρει στο πολιτικό σκηνικό που βρίσκεται, οι συνέπειες των οποίων θα γίνουν αφορμή να καταδικαστεί ο Σωκράτης ως «κακός» δάσκαλος που διέφθειρε τους νέους. Φυσικά η επιρροή ενός δασκάλου τότε και τώρα είναι αδιαμφισβήτητη. Ωστόσο την συγκεκριμένη περίπτωση η παρανόηση του μαθητή για τις προθέσεις του δασκάλου είναι αυτό που τελικά κατέστρεψε τον Αλκιβιάδη με την απομάκρυνσή του απ' τον Σωκράτη και την τελική κατάληξή του(ιστορικές συνέπειες-πολιτικό σκηνικό). Η γνώση του φιλοσόφου είναι η ανώτερη γνώση γιατί εκπηγάει από συνεχή διδαχή- τρόπο ζωής. Με την έννοια του έρωτα η φιλοσοφία ξεφεύγει από την απλή θεωρία και γίνεται τρόπος ζωής και βίωμα ή καλύτερα μια αληθινή παιδεία που απέχει πολύ απ' την τακτική των σοφιστών.

Σ' αυτό το σημείο μπορούμε να επιβεβαιώσουμε την «ανισότιμη σχέση» δασκάλου και μαθητή. Ο μόνος λόγος που κατά τη γνώμη μου μπορεί κάποιος να θεωρήσει τη σχέση ειδότα και μανθάνοντα (εραστή και ερώμενου) ίση είναι ότι και οι δύο πλευρές αποκομίζουν τα οφέλη της γνώσης απ' αυτή τη σχέση. Και αναφέρομαι φυσικά σ' αυτό που τονίζει και ο Steiner ότι ο μαθητής και ο δάσκαλος έχουν σχέση αλληλεξάρτησης στην οποία ο ένας μαθαίνει από τον άλλο. Άρα δίχως αμφισβήτηση υπάρχει ένα σημείο ισοτιμίας στη σχέση αυτή. Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέψουμε τη δύναμη του δασκάλου σε αντίθεση με το μαθητή σε πάρα πολλά σημεία. Για παράδειγμα το γεγονός ότι ο δάσκαλος «διαλέγει» το μαθητή και όχι το αντίθετο.

¹⁰¹ Συμπόσιο 215e-216a.

¹⁰² ο Πλάτωνας θέλει να τονίσει την αντίθεσή του στις ευκαιριακές συζητήσεις σε σχέση με την γνώση)Slezak Thomas, *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα*, μτφ Κοτζιά Π., εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2004 (σελ.164).

Επίσης η δυνατότητα απόρριψης του μαθητή εάν δεν πληροί τις προϋποθέσεις που ορίζει ο δάσκαλος. Ανάλογα σήμερα η επιβράβευση, η βαθμολογία αποτελούν ένδειξη εξουσίας. Βέβαια η επιβράβευση μπορεί να τεθεί ως μορφή εξουσίας και απ την πλευρά του μαθητή καθώς ο «καλός» δάσκαλος θα δημιουργήσει κι έναν «καλό» μαθητή- ένα «κακό» δημιούργημα μπορεί να αποτελέσει δείγμα κακού δασκάλου που δεν θα τύχει επιβράβευσης. Όμως αυτό δεν θα μας απασχολήσει στο συγκεκριμένο σημείο. Ο δάσκαλος σε κάθε περίπτωση θέτει τα όρια και τους κανόνες διδασκαλίας κι αυτό τον καθιστά ισχυρό. Παράλληλα η εξάρτηση της θέασης του ωραίου και νέου σώματος που θα προκαλέσει την ερωτική έλξη καθιστά τον δάσκαλο- εραστή αδύναμο. Κι αυτό διότι μέσα από την έλξη και ψυχική συνουσία ο δάσκαλος θα μεταβεί με τα φτερά του έρωτα στην αναγνώριση της ομορφιάς της ψυχής, στην αναγνώριση του ανώτερου Αγαθού και συνεπώς θα επιτύχει την ευδαιμονία της ψυχής του. Δίχως την ύπαρξη και ανταπόκριση του νέου δεν θα καταφέρει να φτάσει σ' αυτό το στόχο. Συνεπώς η ευδαιμονία του βρίσκεται στα χέρια του νέου μαθητή. Παρά λοιπόν το γεγονός ότι ο έρωτας είναι παιδευτικός και χαρίζει σε μαθητή και δάσκαλο τα οφέλη του ωστόσο υπάρχουν μικρά αλλά σημαντικά σημεία που καθιστούν την μία ή την άλλη πλευρά σε θέση υπεροχής έναντι του αποτελέσματος.

8. ΔΙΟΤΙΜΑ: Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΥΣΗ ΤΗΣ

Ένα σημείο στο *Συμπόσιο* το οποίο μαγνητίζει την προσοχή μας από πλευράς δημιουργικότητας και παράλληλα προκαλεί πολλαπλά ερωτήματα είναι ο λόγος του Σωκράτη. Η ίδια η προσωπικότητά του Σωκράτη μαγνητίζει την προσοχή μας. Άλλωστε αυτός είναι κι ένας απ' τους στόχους του αγαπημένου του μαθητή Πλάτωνα δηλαδή να αφιερώσει έναν εκπληκτικό διάλογο στο δάσκαλό του. Παρόλα αυτά ο λόγος του γίνεται εργαλείο για να παρουσιαστεί ο λόγος της Διοτίμας που όπως προαναφέρθηκε εγκιβωτίζεται με περίτεχνο τρόπο μέσα στο λόγο του και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του που μας μαγεύει.

Βρισκόμαστε σ' εκείνο το σημείο ακριβώς που αναμένουμε, ως είθισται στους πλατωνικούς διαλόγους, να εμφανιστεί ο Σωκράτης ως αυθεντία με την διαλεκτική και παράλληλα μαιευτική του μέθοδο για να φέρει στο φως την γνώση για το επίμαχο θέμα. Ο Πλάτωνας με την δημιουργική ανατρεπτικότητά του στο σημείο αυτό του *Συμποσίου* καταρρίπτει την μέθοδο αυτή. Στη θέση της “συνηθισμένης” μεθόδου τοποθετείται η γυναίκα Διοτίμα που θα χαρίσει το φως της γνώσης στους συνδαιτυμόνες. Να αναφέρουμε στο συγκεκριμένο σημείο ότι ο Σωκράτης ξεκινάει το λόγο του κάνοντας τον έλεγχο¹⁰³ του σε όσα είπε λίγο πριν από εκείνον ο Αγάθωνας κι έπειτα προχωράει στο επόμενο βήμα για να συνεχίσει τον αρχικό κλιμακωτό αναβαθμό που προαναφέρθηκε. Αμέσως μόλις εμφανίζεται η Διοτίμα κεντρίζει την προσοχή μας. Αρχικά για το γεγονός ότι ανάμεσα στα ανδρικά πρόσωπα που συμμετέχουν στο *Συμπόσιο* θα βρεθεί μ' έναν ξεχωριστό τρόπο μια γυναίκα. Έπειτα για όσα θα πει μέσω της φωνής του Σωκράτη που επιλέγει να καταφύγει σε μια συνομιλία με τη γυναίκα Διοτίμα για να καθορίσει ποια είναι τα γνωρίσματα του έρωτα.

Ο Πλάτωνας λοιπόν στο 201d¹⁰⁴ παραθέτει μερικά βιογραφικά στοιχεία του προσώπου που θα παρουσιάσει. Μια κίνηση ξεχωριστή και ιδιαίτερα έξυπνη από πλευράς τεχνικής καθώς όπως μας πληροφορεί και η Nails¹⁰⁵ η Διοτίμα είναι ένα πρόσωπο που εμφανίζεται μόνο στο συγκεκριμένο λόγο του Πλάτωνα και δεν αποτελεί ιστορικό πρόσωπο. Συνεπώς δεν θα μπορούσαμε να αντλήσουμε πληροφορίες από άλλες ιστορικές πηγές. Ας δούμε όμως το προφίλ της για να επιχειρήσουμε να κατανοήσουμε την πιθανότερη σκοπιμότητα του Πλάτωνα για την επιλογή αυτή καθώς το γεγονός ότι η ιστορικότητα του συγκεκριμένου προσώπου αποτέλεσε μεγάλο πρόβλημα δεν υπονόμεισε διόλου την φιλοσοφική ερμηνεία της στο *Συμπόσιο*. Από τις πληροφορίες που μας δίνει ο Πλάτωνας λοιπόν, η Διοτίμα ήταν μια σοφή γυναίκα. Ήταν η ξένη ιερομάντισσα από την Μαντινεία που έζησε στην Αθήνα και είχε αναλάβει τον καθαρό των Αθηναίων από το λοιμό που έπληττε την πόλη μετά το 429 π.Χ για

¹⁰³ Brisson L., *Agathon, Pausanias, and Diotima in Plato's Symposium: Paidierastia and Philosophia*, Sheffield (σελ. 246).

¹⁰⁴ *Συμπόσιο* 201d.

¹⁰⁵ Η Nails μας περιγράφει συνοπτικά τη Διοτίμα με τον εξής τρόπο: Διοτίμα από την Μαντινεία, δασκάλα του Σωκράτη στον έρωτα, ιερομάντισσα. Nails Debra, *The People of Plato: A Prosopography of Plato and other Socratics*, Hackett Company, Indianapolis 2002, (σελ 137).

περίπου δέκα χρόνια. Η Πλατωνική Διοτίμα, όπως αποκαλύπτει ο Σωκράτης, είτε ήταν αληθινό είτε φανταστικό πρόσωπο, για την φιλοσοφική μας διερεύνηση, ήταν το πρόσωπο που προσπάθησε να μυήσει τον δάσκαλο Σωκράτη στα μυστήρια του έρωτα¹⁰⁶. Τα “μαγικά” της λόγια φώτισαν τη σκέψη του Σωκράτη και θα έρθουν να αντιστεθούν στα επιστημονικά λόγια του ιατρού Ερυξίμαχου. Ως μυσταγωγός λοιπόν είχε αυτόν τον ρόλο τον οποίο ομολογεί ο Σωκράτης στους συνδαιτυμόνες του ότι πέτυχε καθώς τώρα μπορεί να μιλήσει περί του θέματος. Έτσι στο συγκεκριμένο σημείο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το επίκεντρο του διαλόγου μετατοπίζεται από τον δάσκαλο Σωκράτη στην δασκάλα Διοτίμα, η οποία όμως έμμεσα θα μνημονεύει τον έρωτα που ταυτίζεται με τον Σωκράτη.

Στη συνέχεια το βασικό στοιχείο που μας ενδιαφέρει σχετικά με την προσωπικότητα της Διοτίμας είναι η γυναικεία φύση της. Ποιός θα μπορούσε να είναι ο λόγος που ο Πλάτωνας επιλέγει μια γυναίκα να δίνει τις εξηγήσεις σχετικά με το φλέγον ζήτημα του έρωτα και συγκεκριμένα να έχει διδάξει έναν άνδρα, μέσα σ’ ένα ανδροκρατούμενο συμπόσιο κι ένα ανδροκρατούμενο κοινωνικό κατεστημένο. Έχοντας στο μυαλό μας τους προηγούμενους λόγους που παρουσιάζουν την κοινωνική κατάσταση της εποχής σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία αλλά και την παρουσίαση του φαινομένου της παιδεραστίας σε συσχέτιση με το παραπάνω θέμα θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε το παρακάτω ως συμπέρασμα. Ότι ίσως ο Πλάτωνας μέσω της Διοτίμας διαμαρτύρεται σιωπηρά για την μέχρι τώρα “υποτίμηση” της γυναικείας φύσης στο συγκεκριμένο θέμα. Ο Θεοδωρακόπουλος αναφέρει ότι η επιλογή της “γυναίκας Διοτίμας” στο ανδροκρατούμενο περιβάλλον της Αθήνας του 5ου αιώνα σχετίζεται με το γεγονός ότι μια γυναίκα μπορεί να κατανοήσει βαθύτερα τον έρωτα σε σχέση μ’ έναν άντρα καθώς είναι εκείνη που γνωρίζει καλύτερα τις ωδίνες της γέννησης¹⁰⁷. Εφόσον ο έρωτας που παρουσιάζει η Διοτίμα είναι γέννηση μέσα στο ωραίο και μέσα απ’ αυτή τη γέννηση θα διασφαλιστεί η αθανασία της ψυχής όπως παρουσιάζει τον έρωτα. Ο έρωτας που παρουσιάζει είναι γιος του Πόρου και της Πενίας, παρουσιάζοντας το ερωτικό ιδανικό- τον ιδεατό έρωτα που θα οδηγήσει στη γέννηση. Στο συγκεκριμένο σημείο ωστόσο θα μπορούσαμε να σκεφτούμε αυτή την θεώρηση της Διοτίμας για τον τοκετό, παράλληλα με την μαιευτική μέθοδο του Σωκράτη όπου σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή ο Σωκράτης ξεγεννά άνδρες και επιβλέπει κατά τον τοκετό τις ψυχές αντί για τα σώματα των συνομιλητών¹⁰⁸.

Στο λόγο της η γυναίκα παίρνει βασικό ρόλο στη διαδικασία του έρωτα. Και είναι ο Πλάτωνας που έρχεται σύμφωνα με τον Halperin να δείξει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες είναι ισότιμοι στο ζήτημα του έρωτα παρά την παραδοσιακή αντίληψη της εποχής που θεμελιώνει το αντίθετο¹⁰⁹. Άλλωστε όπως μας αναφέρει και ο Hunter μ’ έναν πιο ποιητικό τρόπο πώς θα μπορούσαν οι γυναίκες να αποτελούν κάτι κατώτερο

¹⁰⁶ Η δήλωση άγνοιας του Σωκράτη πριν τη συμβολή της δασκάλας Διοτίμας μας παραπέμπει στη γνωστή σωκρατική ειρωνεία όπως παρουσιάζεται και στην *Πολιτεία* 337a. Η προσποιητή άγνοια του Σωκράτη θα βοηθήσει να εμφανιστεί η Διοτίμα και να αρχίσει η συνομιλία έτσι ώστε να παρουσιαστούν οι απόψεις που θέλει ο Πλάτωνας να προβληθούν μέσα απ τον καθορισμό των γνωρισμάτων και της φύσης του έρωτα.

¹⁰⁷ Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, Εστία, Αθήνα 1970.

¹⁰⁸ *Θεαίτητος* 150 b-c, 184 b, 210 c.

¹⁰⁹ Halperin David, “Why is Diotima a Woman? Platonic Eros and the figuration of gender”, *In Before Sexuality: The Construction of Erotic experience in the Ancient Greek World*, Princeton, (σελ. 257-307).

όταν ακόμη και η ίδια η φιλοσοφία ως έννοια είναι γένους θηλυκού, το ίδιο και η μούσα του Πλάτωνα η Διοτίμα είναι γένους θηλυκού και θα μνημονεύσει με τον καλύτερο τρόπο τον έρωτα¹¹⁰. Όπως ομολογεί ο ίδιος ο Σωκράτης, αφού στον υπερβατικό έρωτα που θα παρουσιάσει όπως το σώμα δεν έχει καμία σημασία έτσι ακριβώς δεν έχει απολύτως καμία σημασία και το φύλο. Επομένως κρίνεται η ικανότερη να διδάξει τον αρχικά *ανίδεο* δάσκαλο Σωκράτη.

Η Διοτίμα λοιπόν θα παρουσιάσει ένα ετεροφυλικό πρότυπο έρωτα αφού θα μιλήσει για κυοφορία και τοκετό με τις ωδίνες της γέννησης να παραλληλίζονται με την “ωδίνη” που εμπεριέχει η συνεχής διαδικασία της διδασκαλίας και της απόκτησης της γνώσης. Η κυοφορία αυτή γεννά λόγους σχετικούς με την αρετή¹¹¹, γεννά την αληθινή αρετή που πλησιάζει την αθανασία που μπορεί να επιτύχει ο άνθρωπος σε αντίθεση με τον εραστή του Πausανία που αποκομίζει σεξουαλικά προνόμια. Ως ιερομάντισσα θα τοποθετήσει τον έρωτα μεταξύ καλού και κακού, θεού και θνητού, θα ονομάσει τον έρωτα *δαίμων μέγα*¹¹² και θα αναδείξει τη σωστή παιδευαστία με τον φιλοσοφικό εραστή ως καθοδηγητή για την διαρκή άνοδο προς την Ομορφιά της αλήθειας η θέαση της οποίας δίνει αξία στη ζωή¹¹³.

¹¹⁰ Hunter Richard, *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ., εκδ. ΙΝΕ, Αθήνα 2004, (σελ52).

¹¹¹ *Συμπόσιο* 209b-c.

¹¹² *Συμπόσιο* 202e.

¹¹³ *Συμπόσιο* 210e.

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αριστοτέλης. *Περί Ποιητικής*, μτφ Μένανδρος Σ., εκδ. Κολλαρού, Αθήνα 1999.
- Βλαστός, Γρηγόριος. *Πλατωνικές Μελέτες*, μτφ Αρζόγλου Ι, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1994.
- Βουδούρης, Κων/νος. *Έρωτας, Παιδεία και Φιλοσοφία*, Αθήνα 1989.
- Ζωγραφίδης Γ.- Κουγιουμτζάκης Γ., *Αισθητική και Τέχνη*, “Ο πλατωνικός διάλογος και η αττική κωμωδία”, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2008.
- Θεοδωρακόπουλος, Ιωάννης. *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, εκδ. Εστία-Κολλάρου, Αθήνα 1970.
- Κάλφας, Βασίλης. *Ο Έρωτας στον Πλάτωνα στο Έρωσ. Από τη Θεογονία του Ησιόδου στην ύστερη αρχαιότητα*, επιμ. Σταμπολίδης Χρ., εκδ. Μουσείου Κυκλαδίτικης Τέχνης, Αθήνα 2009. (
- Κάλφας Β.- Ζωγραφίδης Γ., *Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι*, εκδ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2006.
- Μιχαηλίδης, Κώστας. *Πλάτων: Λόγος και Μύθος*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1998.
- Μπάλλα, Χλόη. *Φιλοσοφία και Ρητορική στην κλασική Αθήνα*, εκδ. Φιλοσοφικής Σχολής Παν. Κρήτης, Ηράκλειο 2008.
- Μπάλλα, Χλόη. *Πλατωνική Πειθώ: Από τη ρητορική στην πολιτική*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1997.
- Μπάλλα, Χλόη. “Δημόσιος ρήτορας ή ιδιωτικός συνομιλητής; Η στόχευση της πλατωνικής διαλεκτικής”. στο *Ιδίος εν κοινώ σταλείς: Μεταπλάσεις του ιδιωτικού βίου στον δημόσιο λόγο*. επιμ. Α. Αθανασάκη, Τ. Νικολαΐδης, Δ. Σπαθάρης. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, (υπό έκδοση).
- Πλάτων. *Συμπόσιον*, μτφ σχ. Συκουτρής, εκδ. Εστία-Κολλάρου, Αθήνα 1943.
- Πλάτων. *Απολογία Σωκράτους-Κρίτων*, μτφ σχ. Σαμαράς, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2003.
- Πλάτων. *Πολιτεία*, μτφ σχ. Σκουτερόπουλος, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2002.
- Πλάτων. *Φαίδρος*, μτφ σχ. Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης, εκδ. Εστία-Κολλάρου, Αθήνα 2000.
- Πλάτων. *Θεαίτητος*, μτφ σχ. Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης, εκδ. Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1980.

- Σταματάκος, Ιωάννης. *Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Δεδεμάδης, Αθήνα 2006.
- Σταύρου, Θρασύβουλος. *Οι Κωμωδίες του Αριστοφάνη*- μτφ-σχ, εκδ. Εστία-Κολλάρου.
- Blondell, R. *The Play of Character in Plato's Dialogues*, Cambridge, 2002.
- De Romilly, Jacqueline. *Ο Αλκιβιάδης*, μτφ Μηλιαρέση Κ.-Αθανασίου Α., εκδ. Άστυ, Αθήνα 2007.
- Brisson, Luc. “Agathon, Pausanias, and Diotima in Plato's Symposium: Paiderastia and Philosophia”, στο J. H. Lesher, Debra Nails & Frisbee C. C. Sheffield, *Plato's Symposium: Issues in Interpretation and Reception*. Harvard University Press, 2006.
- Frede, Michael. *Η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία- Όψεις της ιστορίας και της ιστοριογραφίας της*, επιμ. Μπάλλα Χλ., εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2008.
- Gerard, Genette. *Τα όρια της διήγησης*, μτφ Θεοδωροπούλου Ε., εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987.
- Gotshalk, Richard. *Loving and Dying- A Reading of Plato's Phaedo, Symposium, and Phaedrus*, University Press of America, New York 2001.
- Guthrie, WKC. *Οι Έλληνες Φιλόσοφοι από το Θαλή ως τον Αριστοτέλη*, μτφ Σακελλαρίου, εκδ. Παπαδήμος, Αθήνα 1987.
- Guthrie, WKC. *Οι Σοφιστές*, μτφ Τσεκουράκης Δ., εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.
- Hadot, Pierre. *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, μτφ Κλαμπατσέα Α., εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2002.
- Halperin, David. “Why is Diotima a Woman? Platonic Eros and the figuration of gender”, *In Before Sexuality: The Constrution of Erotic experience in the Ancient Greek World*, Princeton.
- Hunter, Richard. *Το Συμπόσιον του Πλάτωνα*, μτφ Κουκουζίλα Δ., εκδ. ΙΝΕ, Αθήνα 2004.
- Jaenger, Werner. *Παιδεία: Η Μόρφωσις του Έλληνος Ανθρώπου*, μτφ Βερροίος Γ. εισ. Θεοδωρακόπουλος Ι., εκδ. Παιδεία, 1959.
- Kahn, H. Charles. *Did Plato Write Socratic Dialogues?*, *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 31, No 2, 1981, pp 305-320.
- Kahn, H. Charles. *Plato's Charmides and the Proleptic Reading of the Socratic Dialogues*, *Journal Philosophy* 85, 1988.
- Keigan, Donald. *Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος*, μτφ Πηλαβάκης Ν., εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα 2004.

- Nails, Debra. *The People of Plato: A Prosopography of Plato and other Socratics*, Hackett Company, Indianapolis 2002.
- Nehamas, Alexander. *Η τέχνη του βίου- Σωκρατικοί στοχασμοί: από τον Πλάτωνα στον Φουκώ*, μτφ Σπυροπούλου Β., εκδ. Νεφέλη, Αθήνα
- Nussbaum, Martha. *The fragility of goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, Cambridge 1995.
- Osborne, Cathrine. *Eros Unveiled: Plato and the God of Love*, Oxford University Press, 1994.
- Rossalind, Thomas. *Γραπτός και Προφορικός Λόγος στην αρχαία Ελλάδα*, μτφ Κυρτάτας Δ., εκδ. ΠΕΚ, Ηράκλειο 1997.
- Rowe, Christopher. *Plato and the art of philosophical writing*, Cambridge University Press, New York 2007.
- Slezak ,Thomas. *Πώς να διαβάζουμε τον Πλάτωνα*, μτφ Κοτζιά Π., εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2004.
- Steiner, George. *Τα μαθήματα των δασκάλων*, μτφ Βελέντζας Σ. εκδ. Scripta, Αθήνα 2011.
- Taylor, Alexander. *Πλάτων, ο Άνθρωπος και το Έργο του*, μτφ Αρζόγλου Ι, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.